

AF YASALARINDA 150'LİKLER

Doç. Dr. Nurşen Mazıcı

Akdeniz Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi

•••

Özet

Lozan Konferansı sırasında Batılı Devletlerin önerisi üzerine, Türkiye'de siyasi af çıkarılması kararlaştırılmış, Türk Heyeti, "vatan haini" olarak nitelendiği 150 kişinin çıkarılacak olan siyasi aftan yararlanamayacağı koşuluyla öneriyi kabul etmiştir. TBMM'de süren çok uzun tartışmalar sonucu anılan 150 kişi, sekiz başlık altında toplanmıştır: Bunlar, Sultan Vahdettin'in icraatine katılmış beş altı kişi; Sevres Antlaşması'ı imzalayan kabine; Kuvayı İnzibatiye'yi teşvik eden kabine; Çerkes Ethem ve yandaşları, İzmir'de Çerkes Kongresi'ni toplayanlar; Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla işbirliği yapan çetelerin başkanları; Kuvayı Milliye'ye karşı ihtilal örgütleri kuranlar ve düşmanla işbirliği yapan basın mensuplarıdır.

Hem 26 Aralık 1923 tarihli Cumhuriyet'in ilanı nedeniyle çıkarılan genel affın, hem de 16 Nisan 1924 tarihli Lozan Barış Antlaşması nedeniyle çıkarılan siyasi affın kapsamı dışında kalan 150'likler, 28 Mayıs 1927'de kabul edilen bir yasayla Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğundan da çıkarılmışlardır. Basın ve kamuoyu, 150'likler için çıkarılan yasaları sürekli desteklemiş, Cumhuriyet'in 10. Yılında çıkarılan kısmi siyasi aftan 150'liklerin yararlandırılmaması yönünde çaba harcamışlardır.

Cumhuriyet'in kuruluşunun 15. yılı nedeniyle 29 Mayıs 1938'de çıkarılan af 150'liklerden hayatta kalan 69'ndan 40'ı yurda dönmüştür.

"The 150s" in Amnesty Laws

Abstract

During the Lausanne Conference, upon the proposal of the Western Powers, it was decided to declare political amnesty in Turkey. The Turkish Delegation agreed, on condition that 150 persons would not be able to benefit from it. As a result of long discussions the Grand National Assembly of Turkey (GNA) drew up a list of these 150 persons.

The 150s were excepted from the amnesty on the occasion of the proclamation of the Republic (26 December 1923) as well as the political amnesty declared on the occasion of the Lausanne Peace Treaty (16 April 1924). By a law passed on 28 May 1927, the 150 were expelled from Turkish citizenship. The press and public opinion supported these moves and called for the exception of the 150s from the amnesty proclaimed on the 10th anniversary of the Republic.

With the amnesty of 29 May 1938, on the 15th anniversary of the Republic, 40 of the surviving 69, were able to return to their country.

Af Yasalarında 150'likler

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri 12'si genel 28'i kısmi olmak üzere toplam 40 af yasası çıkarılmıştır. Bildirimizde, 41.sinin çıkarılması son zamanlarda yoğun tartışmalara neden olan bu af yasalarından ilk dördüyle bağlantılı olan 150'likler konusu incelenirken TBMM görüşmeleri ve basın konuya yer veriş ve yaklaşımı çalışmanın iskeletini biçimlendireceğinden Meclis tutanakları, dönemin gazeteleri ve düsturlar başlıca kaynaklarımızı oluşturacaktır (GENÇOSMAN, 1981: 128-129).

150'likler konusuna gelince: 6-10- Ocak 1921 tarihleri arasında yapılan I.ve II. İnönü savaşları, Türk ordusunun moral kazanmasına, Ankara hükümetinin güçlenmesine ve Türk kamuoyunun umutlanmasına neden olmuştu. Bu bağlamda, 3 Şubat 1921 günü akşamı M. Kemal Paşa, Cebelibereket Mebusu ve İstiklal Mahkemesi Başkanı İhsan Bey ve Dahiliye Vekili Adnan Bey, bu mahkemelerde asıl yargılanması gerekenlerin Sultan Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa olduğunu, oysa bunların serbestçe dolaştıklarını, haklarında henüz bir karar alınmadığını, belgelerin tarihe doğru olarak bırakılması için şimdiden hazırlık yapılması gereği konusunda düşünce birliğine varmışlardır .

Ulusal Kurtuluş Savaşı büyük bir utkuyla sonuçlanıp, bağlaşıklık devletleri temsilcileriyle 11 Ekim 1922'de Mudanya Ateskes Antlaşması imzalanmış,bunu 1 Kasım 1922'de BMM'nin monarşiyi kaldırması izlemiştir. Ankara hükümetinin bu denli hızlı başarı kaydetmesi karşısında geleceklere için kaygılanan monarşistler, İstanbul hükümetinin Dahiliye Nazırı ve Anadolu hareketine muhalif Peyam-ı Sabah Gazetesi yazarlarından Ali Kemal Bey'in evinde 5 Kasım 1922 günü toplanarak geleceklere yönelik planlar yapmışlardır. Toplantıda iki temel görüş ortaya atılmıştır. Bir kısım monarşist İstanbul'da kalmak isterken, bir diğer kısmı da yabancı ülkelere çekilmeyi yeğlemişlerdir.

Üç saat kadar süren bu toplantıda kesin bir karar alınamamış, Ali Kemal Bey, Ankara'da yargılanmak üzere o gece kaçırılarak bir motorla İzmit'e gönderilmiştir. Ali Kemal Bey'in kaçırılma haberini alan diğer muhalifler, küçük

gruplara ayrılarak İngiliz Büyükelçiliği'ne sığınmaya karar vermişlerdir. 6 Kasım 1922 günü çoğu İstanbul hükümetinde görev yapmış olan 180'ı aşkın kişi Büyükelçilik binasına sığınmıştır.

İngiliz Büyükelçiliği bunlardan önemli olanları ayırarak o gün hareket eden vapurla Mısır'a, diğerlerini de o tarihte İngiliz askerlerinin işgali altında bulunan Taşkışla'ya göndermiştir. Yaklaşık 10 gün burada kalan ve üç gruba ayrılan bu kişilerin birinci kısmı Romanya'ya, iki ve üçüncü kısımları da İngilizlerce sağlanan bir vapura binerek 17 Kasım 1922 günü İstanbul'dan hareket etmişlerdir. Vapur, bunlardan bir kısmını kendi istekleri üzerine Pire Limanı'na, diğerlerini de İskenderiye Limanı'na bırakmıştır (MAZICI, 1984: 138-139).

Çoğunluğunu bu kimselerin oluşturduğu ve 150'likler olarak Cumhuriyet tarihine geçen kişilerin nasıl seçildiği ve bunlara karşı Ankara hükümetinin ve cumhuriyetçilerin yaptıkları eylem, aldıkları önlem, çıkardıkları yasalar ve bu kişilerin yurtdışındaki etkinlikleri bildirimizin alt başlıklarını oluşturacaktır.

11 Ağustos 1923- 26 Haziran 1927 tarihleri arasında çalışan II. TBMM, birisi içsel öbürü dışsal olmak üzere temel olarak iki tarihsel görevi yerine getirmiştir. Bunlardan dışsal olan, sekiz yıllık 1. Dünya Savaşı'na son veren Lozan Barış Antlaşması'nı kabul etmek, içsel olan ise başta siyasal rejimin niteliğini değiştirmek üzere, Osmanlı siyasal kurumlarını tasfiye edecek bir biçimde bir takım hukuksal devrimleri gerçekleştirmektir. Bu özelliğiyle, eski-yeni parçalanmışlığının getirdiği çok sayıda siyasal sorunlara çözüm bulmak ve uluslararası toplumda yeni bir yer edinmek, bu Meclisin temel işlevi olmuştur.

A-150'LİKLERİN SAPTANMASI VE YURTDIŞINA ÇIKARILMASI

1-Lozan'da 150'liklerin Saptanması

Bildirimize konu olan 150'likler de, II. Meclis'in bu iki boyutlu işleviyle doğrudan bağlantılıdır. Lozan Konferansı bağlamında bu konunun ortaya çıkma süreci, genel affa yönelik Türk Temsilci Heyeti ile Bağlaşık devletlerin 22 Aralık 1922 günü ayrı ayrı hazırladıkları bildiri tasarılarıyla başlamıştır. Türk Heyeti, genel affa yönelik hazırladığı tasarıda "Türkiye ile imzacı devletler, 1 Ağustos 1914 tarihinden sonra 20 Kasım 1922'den önce işlenmiş ya da ceza gerektirir şu tür eylemler için genel af ilan etmeyi yüklenirler: savaş tutsakları, gözaltı edilmiş ya da sürgüne gönderilmiş sivil uyruklara, karşı tarafın yararına olarak ceza gerektirir davranışlarda bulunmuş karşı tarafın uyruklarına, Türkiye'de Müslüman çoğunluktan, Bağlaşıkların ülkelerinde de Müslüman olmayan çoğunluktan olmamak üzere karşı tarafın yararına işlenmiş ceza gerektirir eylemler için kendi uyruklarına genel af uygulanacağına göre, yeni kovuştur-

malara girililmeyecek ve verilmiş cezalar yürürlüğe koyulmayacaktır" (MERAY, 1969a: 192), önerisini getirmiştir.

Fransız Temsilci Heyeti'nce kaleme alınan ve imzacı devletler adına sunulan genel affa ilişkin bildiri tasarısı ise, Türk tasarısından şu noktalarda farklılıklar göstermektedir: Cezalarının ve haklarında her türlü kovuşturmanın kaldırılması istenilen kişiler, askeri ve siyasal davranışlarından ve Türkiye'den başka devlet ve uyruklarına herhangi bir yardımdan dolayı hiçbir bahane ile tedirgin edilmeyecek ve incitilmeyeceklerdir. Fransız tasarısında dikkat çeken nokta bizce, o dönem kendi manda yönetiminde bulunan ancak yarardan çok savaş sırasında Türkiye'ye zarar verenleri korumaktır.

23 Aralık 1922 günkü oturumda bu bildirilerin her ikisi de değerlendirilmiş, Türk Heyeti'nden Rıza Nur Bey, ilke olarak Fransız Temsilci Heyeti'nce sunulmuş bildiri tasarısını kabul ettiğini söylemiş, ancak savaş tutsaklarının da bu belgede öngörülmesi dileğinde bulunmuş, Müslümanların genel affın kapsamı dışında tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü Türk hükümeti, yurtlarına karşı hainlikte bulunanların bağışlanmasını kabul edememektedir. Rıza Nur Bey'in hain olarak nitelediklerinin savaş sırasında kendilerine yardım eden İstanbul hükümeti ve saray erkanı olduğu anlaşılmış olmalı ki, İngiliz temsilciler, 1908'de II. Meşrutiyet nedeniyle çıkarılan affın eksiksiz ve tam bir genel af olduğunu belirterek Türklerin akıllıca davrandıklarını söylemişlerse de Rıza Nur Bey, durumun çok değiştiğini, genel affın bir iç sorun olduğunu, Türkler nasıl başka devletlerin içişlerine karışmıyorsa, öteki devletlerin de Türkiye'nin içişlerine karışmaması gerektiğini söylemiştir. Bir örnek olarak da tüm uyruklarını affetmemiş olan Fransa'yı göstermiştir (MERAY, 1969a: 204). Ayrıca Türk Temsilci Heyeti Hukuk Danışmanı Münir Bey de, Bağlaşık devletlerin kendi uyruklarından yurtlarına hainlik etmiş olanları cezalandırırken, Türkiye için Müslümanla Müslüman olmayanları eşit duruma koyduklarını, Türk hükümetinin kendi uyruklarından hainlik etmiş olanları cezalandırma isteğinde olduğunu belirterek, tasarının ilk üç paragrafı için "Türkiye'de oturan herkes..." yerine "Türkiye'de oturanlardan Müslüman olmayan hiç kimse..." (MERAY, 1969a: 236-237) biçiminde değiştirilmesi önerisinde bulunmuştur.

3 Ocak 1923 günü her iki temsilci heyetince sunulan tasarıya Yunan Temsilci Heyeti de, genel affa ilişkin bildiriye "Türkiye'nin Müslüman uyruklarıyla Yunanistan'ın Müslüman olmayan uyruklarının askeri davranışlarına ilişkin genel afftan yararlanma dışı tutulmaları..." (MERAY, 1969a: 267-268) için bir paragraf eklenmesini istemiş ve son düzenleme bu istemi de içerecek doğrultuda biçimlenmiştir.

Lozan Konferansı'nda genel affa ilişkin son tartışma, 13 Ocak 1923 günkü oturumda yapılmıştır. Rıza Nur Bey, genel affa ilişkin son bildiri metinlerinin

ilke olarak kabul edilmekle birlikte, Türk hükümetinin yaklaşık 150 Müslümanı bu hükmün dışında bırakmak isteğinde olduğunu İngiliz Temsilci Heyeti'nin dikkatine sunmuştur. Türk hükümeti, bunlara karşı bir öç alma duygusuyla davranmakta değildir. Böyle olmakla birlikte genel çıkarlar yararına olarak, bu Müslümanlardan Türkiye'yi bırakıp gitmiş olanların, Türkiye'ye dönmelerine izin verilmemesi uygun düşmektedir. Bunlardan Türkiye'de olanlara gelince: "Türk hükümeti, bunların yurtdışına gitmelerine izin vermekte hiçbir güçlük çıkarmayacaktır. Türk hükümeti, onları hiçbir bakımdan incitmemeyi yüklenir", diyen Rıza Nur Bey'in önerisi bağlaşıklık temsilcilerince reddedilmiştir (MERAY, 1969a: 286).

Lord Curzon'un başkanlık ettiği "Ülke ve Askerlik Komisyonu"nun bir alt komisyonu olan ve İtalyan üye M. Montagna'nın 9 Ocak 1923 günü sunduğu raporla genel affa ilişkin tasarı, belirginleşmeye başlamıştır. Bu raporda konferansın ilk günlerinden itibaren Türk Heyeti ile Bağlaşıkların karşılıklı olarak hazırladıkları genel af tasarıları tartışılmaktadır. Montagna, Türk Temsilci Heyeti'yle Bağlaşıklık devletler heyetinin iki noktada çözümlenmesi gereken bir görüş ayrılığı bulunduğunu, bunlardan bir tanesinin de bağlaşıkların antlaşma metninde yer almasını istedikleri genel affın genişletilmesi olduğunu belirtmiştir. Böyle bir affın duyguların yatıştırılmasına gerçek bir katkıda bulunması için, mümkün olduğu ölçüde geniş tutulması gerektiği ilkesi üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Ancak bu konuda kabul edilecek hükümlerin ayrıntıları üzerinde görüş ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu görüş ayrılığını dile getiren ilk üye Fransız M. Barrère, Türk Temsilci Heyeti'nin Bağlaşıkların iyi niyetine karşı, özellikle Müslüman olmayanlar bakımından genel af ile askerlik hizmetlerine ilişkin olarak birtakım ödümler verileceğine ve bağlaşıklık temsilcilerinin davranışlarını besleyen aynı uzlaşıcı zihniyetlere dayanacağına inandığını söylemiştir. Barrère'den sonra söz alan İsmet Paşa, "savaş acılarının yatıştırılmasına çalışılır ve savaşa katılanlara karşı büyük bir hoşgörü düşüncesiyle davranırken, aynı acıma ve af önlemleri, Türk davasına bir yardımda bulunmuş olan Bağlaşıklık uyruklarına da uygulanmalıdır" (MERAY, 1969b: 296-298) önerisini getirmiştir. İsmet Paşa'nın Bağlaşıklık uyruklarından anlatmak istediği sanırız, I. Dünya Savaşı sonrası Fransa ve İngiltere'nin manda yönetiminde bulunan Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün, Filistin'de ve Balkanlar'daki çok az sayıdaki Osmanlı devletinin Müslüman olan eski uyrukları ile Hint Müslümanlarıdır.

Bu gelişmeler sonucu, 31 Ocak 1923'te genel affa ilişkin bildiri tasarısına son biçimi verilmiştir. Ancak tasarıda 150'likler hakkında her hangi bir açıklama yer almamıştır. Rıza Nur Bey, anılarında, Lozan tutanaklarında çok yanlışlar olduğunu, bunların da bağlaşıklık devletler temsilcilerince bilinçli bir biçimde yapıldığını, ayrıca Türk Temsilci Heyeti'ndeki sekreter Reşit Saffet Bey'in görevini iyi yapmadığını, Montagna'nın entrikacı, yalancı ve daleveracı

olduğunu (NUR, 1991: 89) iddia ediyor. Hatta, konferans tutanakları üzerinde kendi lehlerine değişiklik yaparak maddeleri değiştiren Bağlaşıkların bu tür girişimlerinin önlenememe nedenini, katıksız bir yurtsever olmakla birlikte iyi düzeyde Fransızca bilmeyen Münir Bey'in komisyonun kitabetini tamamen anlayamadığına ya da Fransızların Fransızcasına itiraz etmeye cesaret edemediğine bağlıyor (NUR, 1991: 256-257).

Her ne denli Türk Temsilci Heyeti, konferansta Bağlaşık temsilcilerine karşı yoğun bir savaşım vermeye çalışmışsa da Rıza Nur Bey'in iddia ettiği gibi, başarısız bir temsil sergilememiştir. Tersine, Batı kamuoyu, Türk Temsilci Heyeti'nin Bağlaşıkları köşeye sıkıştırdığı kanısındadır. Örneğin Amerikan gözlemci R.W. Child, Türklerin Curzon'un özenle üzerinde durduğu dünya kamuoyu ve istenci ile hiç ilgilenmedikleri kanısındadır. 1 Şubat 1923 tarihli *The Times* Gazetesi, Türkiye'nin anlaşmayı imzalayacağına inanmış, 1 Şubat 1923 tarihli *Le Temps* İngiltere'yi dışlayan bir Türk- Fransız dostluğundan söz etmiş, 5 Şubat 1923 tarihli *New York Times*, Marki de Garroni'nin İsmet Paşa'yı ikna edebilir umuduyla Çiçerin ile görüşebileceği tahmininde bulunmuş, *The Times* ve *The Daily Chronicle* gazeteleri, görüşmelerin sonuçsuz kalmasından Türklerle ikili ilişkiye giren Fransa'yı sorumlu tutmuştur. 5 Şubat 1923 tarihli *Morning Post* ve *New York Times*, Ankara'nın tutumunda SSCB'nin rolü olabileceğine dikkat çekmiş, iki muhalif İngiliz gazetesi, *The Daily Mail* ve *The Daily Herald* ise görüşmelerin kesilmesinden Curzon'u sorumlu tutmuştur. Kesintiye uğrayan konferans için *New York Times* ise " Lozan görüşmeleri sona erdi: Türkler meydan okuyor", "Müttefiklerin İsmet'e ümitsizce yakarışı" başlıklarıyla konuya genişçe yer vermiştir. Aynı gazete, siyasal konferanslar tarihinde böylesi şaşırtıcı duruma hiç tanık olunmadığını, yaklaşık üç aydır bütün diplomasi dünyasının İsmet Paşa'nın peşinden koştuğunu, Avrupalı devlet adamlarının Orta Doğu'da barış sağlamada başarılı olamadıklarını (AKGÜN: 2296, 2300) yazmıştır.

6 Şubat 1923 tarihli *The Times*, M. Kemal'in ABD temsilcilerinin bile kabullendiği bir antlaşmayı reddedemeyip, er-geç imzalayacağını yazarken, aynı tarihli *New York Times*, İsmet Paşa'nın antlaşmayı reddinin gerçek nedeninin M. Kemal'in görüldüğü gibi ülkesinin asıl söz sahibi olamamasından kaynaklandığı, Türk ekonomisini elinde tutan para sahibi köylüler ve ağalar olduğu yorumunu yapmıştır. Tüm bu haber ve yorumlar hakkında 8 Şubat 1923 tarihli *New York Times*'a bir değerlendirme yapan İsmet Paşa, konferansın kesintiye uğramasına netlik kazandırmıştır. Lozan'a barış yapmak için geldiklerini ve ellerinden geldikçe özverili davrandıklarının dünya kamuoyunca değerlendirmesini gerektiğini belirtmiştir (AKGÜN: 2303-2305).

2-TBMM'de 150'liklerin Saptanması

Kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nin borçları ve Boğazların Bağlaşıklerle

boşaltılması konularında bir anlaşmaya varılamayınca Lozan Konferansı, 4 Şubat 1923'te kesilmiş ve delegeler ülkelerine dönmüşlerdir. Yukarıda değindiğimiz gibi konferansın kesintiye uğraması, Türkiye'den çok Batı kamuoyunu rahatsız etmiş, kesintiden karşılıklı olarak birbirlerini suçlayan Bağlaşıklar, antlaşmanın geleceğini, diplomatik yaptırımlarından çok "umut", "inanç" gibi temennilere bırakmışlardır.

Her ne denli konferansın kesintiye uğraması, 150'liklerle bağlantılı değilse de, kesintinin bu kişilere ilişkin tartışma ortamı yaratma ve bunların geleceğine yönelik uluslararası düzenlemelere katkısı olacaktır. Türk Temsilci Heyeti yurda döndükten sonra 150'liklere yönelik ilk tartışma, TBMM'nin 2 Mart 1339 (1923) günü gizli oturumunda görüşülmeye başlamıştır. Rıza Nur Bey, hain olarak niteledikleri 150 kişiyi genel affın kapsamı dışında bırakmak için konferansta ısrar ettikleri, hatta bu kişilere özgü malların geleceğine ilişkin girişimde bulunacakları açıklamasını yapmıştır (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C.4, 1985: 26). Nitekim 23 Nisan 1923'te yeniden toplanan Lozan Konferansı'nda anılan bu 150 kişinin aftan yararlanamayacağı gibi, mallarının geleceğine ilişkin görüşmeler de çetin tartışmalara yol açmış, sonunda genel af bildirisine bir protokol eklenerek uluslararası düzeyde 150'likler hakkında düzenlemeye gidilmiştir. 24 Temmuz 1923 tarihinde düzenlenen protokolde kısaca Türk hükümetinin bu kişilerin Türkiye'ye girişlerini ve orada oturmalarını yasaklama hakkını saklı tutarak istediklerini yurtdışına çıkaracağı, yurtdışındakilerin ülkeye dönmelerine yasaklama koyabileceği, bu kişiler gayrimenkul ve mallarını tasfiyesine karar verdiği takdirde kendi rızalarıyla bunu yapmaları için genel af bildirisi yayın tarihinden itibaren dokuz ay süre tanınacağı, bu sürenin bitiminden sonra tasfiye işleminin Türkiye hükümetince yapılması durumunda, elde edilen gelirin tümüyle bu kimselere teslim edileceği hükmü yer almıştır (TC DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 1973: 284-285).

Ancak Lozan Konferansı'nun en büyük sorunlarından birisi olarak nitelediği genel af konusunun oldukça çetin pazarlıklara yol açtığını Lozan Antlaşması'nın onaylandığı 23 Ağustos 1923 günü TBMM'de pekiştiren Başdelege İsmet Paşa, komitacı, ihtilalci, fesatçı gibi ülkenin güvenliğini çignemiş olan zararlı insanların Türkiye'ye dönmesine izin veremeyeceklerini belirterek 150'liklere ilişkin şunları söylemiştir: "Affı Umumi Beyannamesi'nin ruhu, 10 seneden beri devam edegelen birçok sorunu bir defada çözmek ve yatıştırmak arzusudur. Yalnız bu affı umumiden vatana karşı görevini ihmal etmiş ve içinde buldukları suçluluktan kendilerini hiçbir surette kurtaramayacak olanlar da yararlanmışlardır. Affı umumi beyannamesinin zayıf olan yanı da budur. Fakat bu sakıncayı 150 kişiyi istisna tutarak ve mazinin silinip unutulacağı ümidine bağlanarak göze aldı" (İNÖNÜ, 1992: 139-140; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 2, C. 1: 279) açıklamasını yapmıştır.

TBMM'de sıcak tartışmalara yol açan asıl konu, bu 150 kişinin nasıl saptanacağına yöneliktir. 16 Nisan 1340 (1924) günkü gizli oturumda dönemin Dahiliye Vekili Ferit Bey, Lozan Konferansı'nda 150 kişilik bir listeden söz edildiğinden beri Türk kamuoyunun bu konuyla yakından ilgilenmesi sonucu Dahiliye Vekaleti ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bu kişileri içeren bir liste hazırlamakla meşgul olduğunu, ancak hazırlanan listenin en az 600 kişiyi içerdiğini, oysa bu rakamı 150'ye indirmenin Lozan Antlaşması gereği olduğunu açıklamıştır. Sekiz grup halinde toplanan ve hain olarak nitelenen bu kişiler şu başlıklar altında toplanmıştır:

1-Sultan Vahdettin,haneden yasıyla yurtdışına çıktığından onun listeye alınamayacağı ancak, bütün icraatine yakından katılmış beş-altı kişi,

2-Sevr Antlaşmasını imzalayan kabine,

3-Kuvayı İnzibatiye'yi teşvik eden kabine,

4-Çerkez Ethem ve yandaşları,

5-Türklerin dünyada en zalim, en hain,en adi bir ulus olduğunu,aksine Yunanlıların en uygar, en insani,en yüce düşüncelerle hareket ettiğini ve Türkleri Türkiye'den kovmak isteyen, zaten Türkiye'de Türk olmadığını iddia eden ve İzmir'de toplantı yapan Çerkez Kongresi düzenleyicileri ve delegeleri,

6-Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla çalışan ve son dakikaya kadar başarımızı zorlaştıran çetelerin başkanları,

7-Sınırlarımız dışında,çeşitli noktalarda, çeşitli adlarla hilafet komitesi, Anadolu komiteleri, ihtilal komiteleri suretinde oluşan birtakım nüveleri, ihtilal teşekküllerini yöneten adamlar,

8-Ülkenin en buhranlı döneminde düşmanla işbirliği yaparak ülkenin utkusunu, başarısını engellemeye çalışan birtakım deni (alçak kişilikli) matbuat adamları.

Ne var ki, 150'liklerin saptanması bu sınıflamayla da sonuçlanamamış, 150 rakamını aşamama zorunluluğu sonucu, hain olarak nitelenen ve bir kısmı Yunanistan'a kaçarak Yunan askeri hizmetine girmiş olan 150 kişi daha, tabiyet kanununa uyularak aynı gün (16 Nisan 1340) bir kararname ile Türkiye Cumhuriyeti uyrukluğundan düşürülmüşlerdir. Sayıları 150'yi bulan ve uyruklukları düşürülen bu kişiler için Dahiliye Velili Ferit Bey, bakanlar kurulu kararının gerekçesini şöyle açıklamıştır: "...Şimdi bu adamları, genel affa bağlı kılarak.. birkaç ay sonra tabiyetten düşürmek için yüksek kurulunuza arzetmek yolunu izlemek doğru olmaz. Çünkü bu tarzdaki fesatlık edenleri,birtakım eşkıyaları tekrar içeri sokmak demektir. Böylece bunlar hakkında da bir 150'lik defter yapacağız... ve [bunları] kapı dışına atacağız..." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, 1985: 462). Ancak bu işlem de yeni soru ve tartışmalara neden olmuştur. Örneğin, İstanbul Polis Müdürü Hasan Tahsin'in Arnavut

kökenli,Bursa eski valisi Gümülcüne'li İsmail'in Türkiye sınırları içinde doğmamış olmalarına karşın Türk olduklarını kanıtlamaları durumunda ne yapılacağı sorusu,yanıtsız kalmıştır.

Cebelibereket Mebusu İhsan Bey, kötülük yapanları sınır dışı etmek gerekirse, bu sayının üç-dört bini bulabileceğini ancak ileride kendilerinden daha çok zarar gelebileceğini gözönüne alarak 150'likler listesinin hazırlanmasını önermiştir (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 1985: 434-436). Ne var ki, milletvekillerine göre öylesine çok hain bulunmaktadır ki, bunların bir bölümünün liste dışı kalması kaçınılmazdır. Gizli oturumdan açık oturuma geçilerek altı maddeden oluşan genel af yasasının maddeleri üzerinde görüşülmeye başlanmış, 3.madde ise "Lozan Muahedenamesine merbut Affı Umumi Beyanname Protokolünde istihdaf edilen yüz elli şahıs iş bu aftan müstesnadır" (*Düstur*, C. 5, T. 3, Kanun No: 487, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinevvel 1340: 843; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 2, C. 8/1: 780-784) biçiminde düzenlenmiştir. Hatta, Türk kamuoyunun duyarlılığı dikkate alınarak ve yeni rejimin kararlılığı sonucu,Cumhuriyetin ilanı dolayısıyla 26 Kanunevvel 1339 tarihli, yedi maddeden oluşan ve bu af yasasından önce çıkarılan genel af yasasının da 4. maddesi, 150'likleri içermeyeceği hükmünü getirmiştir (*Düstur*, C.5, T. 3, Kanun No: 487, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinevvel 1340: 780-784).

Ancak, kaç kişi oldukları ardarda çıkan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk iki genel af yasasında yer alan 150'liklerin saptanması, TBMM'nin uzunca bir süre gündemini oluşturmayı sürdürmüştür. Bu saptama işlemi için gizli oturum yapılması istemi, Dahiliye Vekili Ferit Bey'den gelmiştir. Ferit Bey'e göre 150'likler defterine ek olarak bir de ıskat defteri vardır. Her iki defterde adları çakışan kişilerin yeniden sınıflanarak kimlerin 150'lik,kimlerin uyrukluktan düşürülmüş olduğunun yeniden saptanmasının açık oturumda yapılması doğru değildir. 22-23 Nisan 1340 (1924) tarihli gizli oturumda Ferit Bey'in bu önerisi, diğer milletvekilleri arasında yeni adların saptanması tartışmasını başlatmıştır. Örneğin Çorum Milletvekili İsmet Bey, Sultan Vahdettin'in bütün tedbirlerini yöneten Defter-i Hakani Emni Refik'i 150'likler listesine koyup, ona karşılık bir Çerkezi listeden çıkarmayı; Saruhan Milletvekili Reşat Bey, İzmir'in işgali sırasında Yunanlılara rehberlik eden Manavoğlu Mustafa'yı listeye almayı, Giresun Milletvekili Hacim Muhittin Bey, ısrarla Damat Ferit Paşa hükümetinin Bolu Mutasarrıflığı'nı yapmış ve Heyeti Temsiliye'ce tutuklanmış ama Bulgaristan'a kaçmayı başarmış olan Osman Nuri'nin bazı milletvekillerinin de desteğini alarak listeye girmesini, İzmir'de yayınlanan *Köylü Gazetesi* sahibi Refet'in ve İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa'nun da bu listeye eklenmesini istemişlerdir. Mersin Milletvekili Niyazi Bey'in henüz af yasası çıkmadan önce bu siyasi suçluların neden idam edilmediği sorusu üzerine 150'likler listesi zorlanmaya başlayınca Ferit Bey, sonunda yalnızca Osman Nuri, Hazineci Refik ve Manavoğlu Mustafa'yı 150'likler listesine ekleyeceğini bildirmiştir.

Bu aşamadan sonra, listeye girecek üç kişi yerine listeden çıkarılacakların saptanması tartışması başlamış, Ferit Bey listenin sonundan üç kişi çıkarmayı önerirken bazı milletvekillerinin itirazı üzerine genel listeden ehveni şer olan üç kişinin çıkarılması kararlaştırılmıştır (*TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 1985: 456-462). Ancak 23 Nisan 1924 günü meclis görüşmelerinden sonra toplanan ve Adliye, Milli Savunma vekaletlerinin de yardımlarıyla Dahiliye Vekaleti'nce hazırlanan bu liste 149 kişi olunca, Cumhurbaşkanı M. Kemal başkanlığında toplanan 1 Haziran 1924 tarihli bakanlar kurulu kararıyla *Köylü* Gazetesi sahibi Refet'in listeye eklenmesiyle (SOYSAL, 1985: 31) 150'liklerin saptanması sorunu sona ermiştir.

Daha önce değindiğimiz üzere bunların büyük bir çoğunluğu Kasım 1922'de ülkeyi zaten terketmişler, geriye kalanlar da bakanlar kurulu kararından sonra sınır dışı edilmişlerdir.

3-Basında 150'liklerin Saptanması

150'liklerin saptanması sorunu genellikle TBMM'nin gizli oturumlarında gündeme alındığı için, bu konuya yönelik haber yorumlar ağırlıklı olarak Nisan 1924'ten sonra basında yer almıştır. 1924 Ocak'ında Türk kamuoyunun yoğun ilgisini çeken bu konu hakkında Dahiliye Vekili Ferit Bey, bir gazetecinin sorusu üzerine, akşam gazetelerine yaptığı açıklamada Elaziz (Harput) eski valisi Ali Galip hakkında Dahiliye Vekaleti'nin bildirisini ve Lozan Antlaşması gereğince 150'likler listesinde yer alanlara Türkiye'de oturma izni verilmeyeceğini açıklamış; TBMM'de saptanacak bu 150 kişi, eğer yurtdışındalarsa ülkeye girmemelerinin, Türkiye'delerse yurtdışına çıkarılmalarının devletler sözleşmesi gereği Türk hükümetinin yetkisinde olduğunu belirtmiştir (*Anadolu'da Yenigün*, 29 Knunsani 1340). Halep'ten İstanbul'a, oradan da Ankara'ya giden, Ulus Meydanı'nda Rauf Bey tarafından tanınarak jandarma ve polis gözetiminde İstanbul'a getirilen Ali Galip, İstanbul'da yayınlanan bir gazeteye demeç vererek kendini savunmayı bile denemiştir. "...ben İstanbul hükümetinin zararlı bir girişim saydığı hareketi,öyle sanmıştım; kör kör parmağım gözüne bugün gerçek meydana çıkmıştır. Demek ki biz, zannımızda yanılmışız, isabet ki böyle olmuştur" (GENÇOSMAN, 1981: 131-132) diyen Ali Galip, Kiril vapuruyla Varna'ya sürgün edilmiştir (*Anadolu'da Yenigün*, 30 Kanunsani 1340).

TBMM'de 150'liklerin saptanması konusunda görüşmeler sürerken *Vatan* Gazetesi'ndeki başyazısında bu konuya yer veren Ahmet Emin, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında Türk vatandaşı özelliğine sahip olmadıklarını davranışlarıyla kanıtlayanların hepsinden hesap soracaklarını, Müslüman olmayanlardan İstanbul'da kalma yürekliliği gösterenlere karşı bir genel af ilan edileceğini, yalnız İstanbul'un geri alınması üzerine korkuya kapılıp suçlarını itiraf ve kabul etmiş olanların yurttaşlık özelliklerini eksik sayacaklarını dile getiriyor. Bu

listeye girecekler için adaletin %100 uygulanamayacağını, gidenler arasında boş yere telaşa düşen suçsuz korkaklar olduğu gibi, cüretkâr birtakım hainlerin ülkede kalmış olmasının pekala mümkün olabileceğini, saptama işlemine gazetecilerin omuz vermemesi durumunda zengin ve entrikacıların aralarına sokularak bir kısım kamu görevlisini lekeleyecekleri yorumunu yapıyor. Ahmet Emin, 150'lik adayı olup da kesin liste hazırlanuncaya değin ölen bazı kimselerin yerine başkalarının koyulmasına karşı olduğunu, aldığı bazı mektuplarda bu biçim girişimlerin kamuoyunda adalete olan güveni sarsacak sonuçlar doğuracağını söylüyor (*Vatan*, 11 Nisan 1340).

Ileri Gazetesi'nde "Zifiri siyah bir liste! Affı Umumiye mazhar olmayan ve olan bütün haramizadelerin afarozu" başlığıyla kaleme aldığı başyazısında Celal Nuri, ulusal vicdan gereğince uygulanması gereken ulus yasasıyla, "ordumuzu arkadan vuranları unutmayaacağız... bu kötü, bu soysuz yaratıklar arasında kız kardeşlerimizi gönül arzusuyla ve zorlayarak Yunan teğmenlerine sunanlara rastladık... aynaroz keşişlerinden daha çok Müslüman düşmanı olan müftü efendiler ve meşhur hocalar, en aşağı paşalardan aşağıdır. Hz. Peygamberimiz sağ olsa idi sure-i Rumii gökten indirdiği gibi, şimdi acaba Yunanlıların Eskişehir ve Kütahya'ya ilerlemesi üzerine atılır, hadisler tebliğ ederdi" diyen açıklamasını geçen yıl gazetemizde yayınlamıştık"... "Türk ulusu ve cumhuriyetinin yıkılması için haydutça girişimlerde bulunan Çerkez hainleri... İşte bu lanetlenmişlerden 150'sini ulusun afroz etmesini" (*Ileri*, 20 Nisan 1340) öneriyor. Oldukça ağır bir dille yazdığı başyazısında Celal Nuri'nin 150'liklere ilişkin başka önerileri daha bulunmaktadır. Örneğin, beş maddelik ve resmi olmayan ulusal yasayı şöyle düzenliyor:

- 1-Bunlarla görüşmek, birlikte durmak yasaktır,
- 2-Bunlarla kazançlı bile olsa alış-veriş yapmak yasaktır,
- 3-Bunlarla evlilik kızlarımız ve kadınlarımız için yasaktır,
- 4-Bunlara ev kiralamak ve
- 5-Yardım etmek yasaktır. Hatta, "... ulusal yasayı uygularken yardımcı olması amacıyla bunların resimleri gazetelerde yayınlanmalı ve bu resimleri herkes saklamalıdır", diyen Celal Nuri, başyazısını "Türk ulusu Türk hainlerine nefes alma fırsatı vermez", sözleriyle tamamlıyor (*Ileri*, 20 Nisan 1340).

Anadolu'da Yenigün, *Vatan*, *Ileri* gazeteleri, 22 Nisan 1340'ta *Anadolu Ajansı*'ndan alınan Dahiliye Vekaleti'nin 150 kişilik listeyi belirlediği haberini ve bu listede adı geçenleri yayınlamışlardır. TBMM'de sekiz kısma ayrılan 150'liklerin, gazetelere bakıldığında 10 kısma ayrıldıkları görülmektedir. Bunlar,

- 1-Vahdettin'in beraberindekiler,
- 2-Kabine üyeleri,

- 3-Sevr Antlaşması'nı imzalayanlar,
- 4-Kuvayı İnzibatiye'ye dahil olanlar
- 5-Kuvayı İnzibatiye'ye dahil olan mülkiye ve ilmiyeliler,
- 6-Hain Çerkez Ethem ve yardımcıları,
- 7-Çerkez Kongresi'nde delege olanlar,
- 8-Polis müdür ve memurları,
- 9-Gazeteciler,
- 10-Diğer kişilerdir.

24 Nisan 1340 günü *Vatan* Gazetesi, listeden üç kişinin çıkarıldığını, yerlerine eski Defter-i Hakani Emni Refik, Dahiliye Nezareti Dava Vekili Osman Nuri'nin dahil edildiği haberini vermiştir. Uyrukluktan çıkarılanların sayısı ise 100'e ulaşmıştır. Bunlardan ülke içinde olanların sürülmeleri için vilayetlere Dahiliye Vekaleti'nce emir yollanmıştır. Oysa *Vakit* Gazetesi, listeye eklenen ikinci kişinin Osman Nuri değil, Dahiliye Vekaleti Davavekili Reşat olduğunu yazıyor (*Vakit*, 25 Nisan 1340). *İkdam* ise, hem Osman Nuri hem de Davavekili Reşat'ın listeye alındığı haberini veriyor (*İkdam*, 25 Nisan). Son olarak hazırlanan listeye baktığımızda *İkdam*'ın haberinin doğru olduğu görülmektedir.

150'liklere ilişkin basında yer alan bir başka haberde ise listeye dahil edilen Dahiliye, Ziraat ve Ticaret bakanlığı yapmış olan Cemal Bey'e ve fotoğrafına rastlanmakta ve Cemal Bey'in sınır dışı edileceğinden nereye gideceği sorulmaktadır (*Vakit*, 27 Nisan 1340). Ne var ki, genel af kapsamına alınmayan ve mahkemesine ilişkin yer verilen bir başka haberde Cemal Bey'in Damat Ferit'in ihanetine katılmadığı ve o zamanlar kabinede bulunmadığı belirtilmektedir. Ankara ve İstanbul'da dört kez yargılanan Cemal Bey'in sonunda listeye alınmasına karar verilmiştir (*İleri*, 28 Nisan 1340). Tutuklu bulunduğu cezaevinden çıkarılan Cemal Bey'in pasaportu hazırlanarak sınır dışı edilmesi işlemi başlatılmış ve nereye gitmek istediği sorulmuştur (*Vakit*, 28 Nisan 1340). Gazetelerin Cemal Bey'in aftan yararlanıp yararlanmayacağı konusuna neden bu denli önem verdikleri sorusunun yanıtı, sanırsız diğer kabine üyelerinin daha önce değindiğimiz üzere, 6 kasım 1922'de yurtdışına kaçmaları, ama Cemal Bey'in ülkede kalmış olmasıyla yakından ilgilidir. 26 Nisan 1340 günlü *İleri* Gazetesi, 150 kişilik liste için "kara listenin tamamı" başlığını atarken, Kuvayı İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik ve menfur (uçursuz) diye nitelendirdiği Şeyhülislam Mustafa Sabri ve Reşat Halis'in fotoğraflarını yayınlamıştır.

İkdam, *Tevhid-i Efkâr* ve *Tanin* gazeteleri, 150'likler hakkında ne yoruma dayalı başyazı ne de kapsamlı haber yayınlamışlardır. Yalnızca, *Tevhid-i Efkâr*, 16 Nisan 1923 günü, yani af yasasının TBMM'de kabul edildiği gün, yasa

tasarısının görüşülmeye başlandığı haberini çok kısa olarak vermektedir. İkdam ise, yorumsuz bir biçimde 150'liklerin listesini (*İkdam*, 26 Nisan 1340), Dahiliye Vekaleti'nin valililere gönderdiği genel af yarasının tam metnini (*İkdam*, 28 Nisan 1340) ve bazı kısa haberler vermiştir. Bizce, burada 1924 başlarında özellikle hilafetin kaldırılması sürecinde korkusuzca Ankara hükümetini eleştiren, Emir Ali ile Ağa Han'ın mektuplarını yayınlayan ve bu yüzden İstiklal Mahkemesi'nde yargılanan anılan gazetelerin sahip ve başyazarları Ahmet Cevdet, Velid Ebuzyiya ve Hüseyin Cahit'in 150'likler hakkında yorum ve değerlendirme yapmaktan çekinmiş olabileceği var gibi görünmektedir.

B-150'LİKLERİN YURTTAŞLIKTAN ÇIKARILMALARI

17 Nisan 1927'de Başvekil İsmet Paşa'nın 150'liklerin Türk uyrukluğundan çıkarılmasına ilişkin yasa tasarısı, 21 Mayıs 1927'de TBMM'de görüşülmeye alınmıştır. Yasa tasarısını gerektiren neden (esbab-ı mucibe) olarak Türkiye ile ilişkileri kesilmiş ve protokol hükümleri gereği bu kişilerin Türk uyrukluğundan düşürülmesi durumu ortaya çıkmışsa da açık bir biçimde bunların uyrukluğundan çıkarılması belirtilmediğinden, yapılacak işlemlerde duraksamamak ve bu kişilerin bir kaçamak yolu aramalarına meydan bırakmamak amacıyla kesin olarak TC uyrukluğundan düşürülmeleri için bir yasanın düzenlenmesi ve yayınlanması zorunlu görülmektedir. Hatta, 10 Kanunisanı 1298 tarihli Tabiyet Kanunu'nun 2. maddesi kendi isteğiyle uyrukluğundan çıkanları mülk edinme ve miras haklarından yoksun bıraktığından bu yasanın 150'liklere uygulanamayacağı, çünkü anılan kişiler resmi olarak uyrukluğundan çıkarıldıklarından, bunların mal edinme ve tevarüs (mirasa konma) haklarından yoksun bırakılmaları amacıyla anılan Tabiyet Kanununun yeniden düzenlenerek ek yapılmasına gerek duyulmuştur. 16 Mayıs 1927 tarihli Adliye Encümeni Mazbatasına ise, yasa tasarısını gerektiren nedenleri uygun bulmakla birlikte emlak sözcüğü yerine amacı daha açık biçimde belirten temellük (sahip olma) sözcüğünün eklenmesini önermiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 2, C. 32: 339-340). Böylece 21 Mayıs 1927 günü içeriği Adliye Encümeni önerisi doğrultusunda değiştirilen hükümetin önerdiği yasa tasarısı, 28 Mayıs 1927'de dört madde halinde düzenlenerek 150'likler hem yurttaşlıktan çıkarılmış hem de Türkiye'de herhangi bir taşınmaz mala sahip ve mirasçı olamayacakları hükmü getirilmiştir (*Düstur*, C. 8, T. 3, Kanun No: 1064, 1926 Teşrinsani - 1927 Teşrinevvel: 1427).

150'liklerin yurttaşlıktan çıkarılması ve mülkiyet haklarına yönelik bu yasa tasarısına milletvekilleri her hangi bir eleştiri ya da öneri getirilmediği gibi, TBMM'nin o günkü oturum başkanı maddeler hakkında görüş bildirmek isteyen olup-olmadığını sorduğunda toplu halde "hayır" sesleri duyulmuştur. Basının da 150'liklerin yurttaşlıktan çıkarılmasına ve mülkiyet haklarının kaldırılmasına ilişkin yorum ve eleştiriye yönelik bir yayınına rastlayamadık.

Bizce bunun iki temel nedeni olabilir: Birincisi, 150'liklerin henüz yaklaşık üç yıl önce yurtdışına çıkarılacakların sayılarını 4000'lere değin yükseltmek isteyen Türk kamuoyunun bu kişilerin yurttaşlıktan çıkarılması için tasarlanan bir yasadan rahatsızlık değil mutluluk duyacağıdır. İkincisi ise, basını zapt-u rapt altına alan ünlü Takrir-i Sükûn Kanunu'nun süresinin iki yıllığına yeniden uzatılmış olmasıdır. Dolayısıyla, 150'liklerin saptanması dönemindeki kadar bile özgür olmayan basınun bazı mensupları bu yasaya karşı çıkmış olsalar da düşüncelerini kaleme alma yürekliliğini gösterememiş olabilirler.

Ancak Cumhuriyetin kuruluşunun 10. yıldönümü nedeniyle çıkarılan af yasası ise bir genel af yasası olmayıp mukayyet (koşullu) bir kısmi af yasası niteliğinde tasarlanmış, aftan Terakkiperver Fırkası mensupları, İzmir Suikasti'ne katılanlar ve Distolcuların¹ yararlanacağı kaydı getirilmiştir. Dönemin Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından 26 Ekim 1933 günü TBMM'nde yasanın gerekçesi ve içeriği hakkında açıklama yapılmıştır. Yasanın 8. maddesinde yukarıda değindiğimiz üç grubun affedilmesi konusunda Urfa Milletvekili Ali Saip Bey, 150'liklerin affa dahil edilmediklerinden dolayı bir yandan hükümete teşekkür ederken, İzmir suikastçilerinin bir vatani öldürmek istediklerini, bu nedenle bunların da affın kapsamı dışında kalmalarını istemiştir. Ali Saip Bey, İzmir suikastçileri affedilirse 150'liklerin de affedilmesi gerektiğini dile getirince, çoğu milletvekilince bravo sesleriyle uzunca süre alkışlanmıştır. Şükrü Kaya ise, affı istenilen kişilerin en fazla 10 yıllık ceza süreleri olduğunu, bunun da altı yılının geçtiğini ve Atatürk'ün merhameti nedeniyle kendisine suikast edenleri affetmek istediğini sözlerine eklemiş ve oturum başkanınca oylamaya sunulan "Hilafetin ilgasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye Cumhuriyeti memleketi haricine çıkarılmasına dair olan 431 numaralı kanunda yazılı eşhas ve Lozan Muahednamesiyle merbut affı umumi protokolünde istihdaf edilen yüz elli şahıs affedilmemiştir" biçiminde düzenlenen af yasa tasarınının 13. maddesi kabul edilmiştir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 4, C. 17: 51-57).

Çerkez Kongresi delegesi olduğu için 150'likler listesine Bandırma Manyas'lı Berao Sait, 17 Aralık 1929 tarihinde İskenderiye'den Başvekil İsmet Paşa'a yazdığı mektupta bazı vatansızların kurdukları Çerkez Cemiyeti'ne Yunanlıların baskısıyla girdiğini, bir başka 150'lik Berzok Tahir'in de aynı baskıyla yüz yüze geldiğini, yaşamlarının tehlikede olması sonucu Çerkez Kongresi bildirisini imzalamak zorunda kaldıklarını yazmıştır. Ancak Bandırma'ya döndükten sonra Cemiyet aleyhine açıkça çalıştıklarını ve Balıkesir'deki Divan-ı Harpte masum olduklarını kanıtladıklarından beraat ettiklerini, kerhen attıkları imza yüzünden listeye alındıklarını ve yurtdışına

1 Distolcular, Tarikat-i Salahiye adı altında örgütlenen ve yeni rejime karşı olan bir örgütün üyesidir. (TUNAYA, 1986: 576-582).

çıkarılırken, Mısır'ı istemelerine karşın Yunanistan'a gönderildiklerini, Atina'da 25 gün hapis, İtali adasında da bir yıl sürgün cezasına çarptırıldıklarını söylemiştir. Yunanistan'da karşılaştıkları bu işlemler ve Divan-ı Harp'teki beraat kararlarının kendilerini masum kılan kanıtlar olduğunu, oysa Çerkez Cemiyeti'ni kuranlardan Rifat, Yalova eski Polis Komiseri Yakup ve cemiyetin özel sekreteri İsmail Hakkı'nun da kongre bildirisinde imzalarının bulunmasına karşın 150'likler listesine alınmadıklarını Cumhuriyet ve kutsal vatan adına Berzok Tahir ile kendisinin affedilmesini istemiştir (EGMAPK, Belge No. 12222-68). Ne var ki, 10. yıl affında Berao Sait'in bu mektubu dikkate alınmamıştır.

1933 affının en önemli kişiliği Rauf Bey olduğundan dönemin basını, özellikle Terakkiperver Fırka mensupları ve İzmir suikastçilerine haber ve yorumlarında yer vermekte 150'likler hakkında kaydedeğer bir değerlendirme yapmamaktadır. Bizce, ülkeye daha zararlı görüldüğü halde İzmir suikastçileri affedilirken, basında 150'liklerin affedilmeleri yönünde bir çaba olmayışının nedeni, hem anılan kişilerin "hain"liklerinin meşruiyetini koruması hem de Takrir-i Sükûn Kanunu'nun 1929'da yürürlükten kaldırılmasına karşın basın özgürlüğünü kısıtlayan 25 Temmuz 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun çıkarılması ve ardından çok sayıda gazetecinin tutuklanmasıdır (MAZICI, 1996a: 147-150).

Bir başka neden ise yurtdışındaki bazı 150liklerin Türkiye aleyhine girişimde bulunmalarıdır. Örneğin, bunlardan Erzurum Kongresi'ne Trabzon Vilayeti delegesi olarak katılan ve M.Kemal Paşa'nın kongre başkanlığına itiraz eden ve Trabzon'da Kuvayı Milliye'ye muhalif *Selamet* Gazetesi'ni yayınlarak Sivas Kongresi'ni kötüleyen (COŞAR, 1964: 46), 1920'de Balıkesir'de çıkardığı *İrşad* Gazetesinde benzeri yayınlar yapan (MAZICI, 1984: 152) ve Yunan işgalini kolaylaştıran (BİNGÖL, 1994: 67) Ömer Fevzi benzeri yayınlarını yurtdışında sürdürmüştür. Nitekim Paris'te çıkardığı *Rehber-i İnkılap* Gazetesinin Cumhuriyet hükümeti aleyhine yayın yapması sonucu, Bakanlar Kurulu'nun 23 Şubat 1930 tarihli toplantısında bu gazetenin ülkeye sokulmaması kararı alınmıştır (EGMAPK, Belge No: 12222-149). 150'liklerden Antep Mutassarı olan ve Trakya'nın alınmasından sonra Halep'e kaçan Celal Kadri ve Halep'te *Doğru Yol* Gazetesini çıkaran Hasan Sadık² hakkında 1. Umum Müfettişliği'nin, Diyarbakır'dan 5 Temmuz 1932'de Dahiliye Vekaleti'ne yazdığı yazıda, özellikle bu kişilerden Celal Kadri Fransız İstihbaratında çalıştığından her ikisinin Kilis'ten sokacağı herhangi bir adamla ve yazacağı mektupla istedikleri bilgiyi kolaylıkla alabileceklerine yer verilmektedir (EGMAPK, Belge No: 12222-36/1).

2 Belgede Hasan Sadık yazılmasına karşın bu kişinin ilk adı Hüseyin'dir.

150'liklerin yurtdışında Türkiye aleyhine yaptıkları eylem ve girişimlere bir başka örnek de Kerkük ulemasından M.Tahir'in yine İsmet Paşa'ya yazdığı eski yazı bir mektupta dile getirilmektedir. M. Tahir, Bağdat'ta Hoybun Cemiyeti'ni kuranlar arasında buraya gizlice gelen Çerkez Ethem ve kötü arkadaşlarından, bu kişilerin Van vilayetine 100 binlerce rubyeyi³ Hanikin Havaran ve İran içerisinden götürdüklerinden söz etmektedir. Ayrıca, 150'lüklerden Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Sekreteri Adanalı Zeynelabidin de, M.Tahir'in iddiasına göre, Asuriler arasında propaganda yapmak üzere Irak'ta Adana Valisi unvanını kullanmıştır (EGMAPK, Belge No: 12222-57/3)⁴. 14 Şubat 1933 tarihli ve oldukça ciddi iddialar taşıyan ve Köyceğiz'den gönderilen bu mektubun 10 yıl affından yaklaşık sekiz ay önce yazılmış olmasının 150'liklerin bu af kapsamı dışında kalmalarına etki ettiğine, hatta İsmet Paşa'ya ulaşip ulaşmadığına ilişkin bir bilgiye rastlayamadık. Ancak, Zeynelabidin Bey'in yurtdışında Türkiye aleyhine yaptığı etkinlikler yetkililerce biliniyor olmalı ki, 11 Şubat 1936'da adı geçen 150'liğin karısı Münire Sabri'nin Suriye'ye gitmek için İstanbul'da pasaport aldığı, sınır kapısından geçerken üzerinin arandığı ve birşey bulunmadığına ilişkin İslahiye Kaymakamlığı'nun raporu Gaziantep Valisince Dahiliye Vekaleti'ne bildirilmiştir (EGMAPK, Belge No: 12222-37).

C-150'LİKLERİN BAĞIŞLANMASI

1-Sürecin Başlaması

T.R.Aras'ın aktardığı iddia edilen bilgiye göre 150'liklerin bağışlanması için ilk girişim Atatürk'ten gelmiş, 10.yıl affından bu kişilerin de yararlanmasını istemiş ancak Başvekil İsmet Paşa ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın itirazları sonucu bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Atatürk'ün bu konudaki ikinci girişimi Refik Halit'in kendisine yazdığı duygusal bir mektup sonrası olmuş, ama Hatay sorununun gündemde olması bu girişimi de sonuçsuz bırakmıştır (SOYSAL, 1985: 106). 1938 Haziranında Atatürk'ün üçüncü girişimi ise, 15.yıl dönümü yaklaşan cumhuriyetin ilanı için çıkarılacak bir af yasası kapsamına 150'liklerin de alınması yönünde olmuş, dönemin Başvekil Celal Bayar'ın da benzeri düşüncede olması sonucu, 3 Haziran 1938 günü Bayar, TBMM tatile girmeden önce Adliye Vekili Saraçoğlu ve Dahiliye Vekili Kaya'nın bu konuda çalışma yapmalarını ve hükümete sunmalarını istemiştir (KUTAY, 1995: 9-19). Biz, 150'liklerin af sürecinin gerçekten böyle başlayıp başlamadığı konusunda kesin bir ifade kullanamayız. Ancak bu kişilerin affedilmeleri girişimini Atatürk'ün başlattığını söyleyebiliriz. Nitekim Uran da Atatürk'ün kendine

3 Rubye, sanırım eskiden kullanılan ve çeyrek altın lira olan rub'iyye olmalıdır.

4 Anılan mektup "Çok Muhterem Paşam" hitabıyla yazılmıştır. E.G.M'den edindiğimiz bilgiye göre bu paşa, İsmet Paşa'dır.

suikast edenleri ve Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında güçlük çıkarırları büyük bir hoşgörüyü affettiği kanısındadır (URAN, 1959: 313).

2- TBMM'de Af yasası

Kısmi bir siyasi af olarak niteleyeceğimiz ve 29 Haziran 1938'de TBMM'nde görüşülmeye başlayan af yasa tasarısına Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, karşı olduğunu, bir kimsenin kendi yakınlarını öldürürse onu affedebileceğini ancak bilinçli olarak ırkının varlığını, ulusunun geleceğini yok etmek isteyen insanlara karşı böyle bir lutfun yapılabileceğine ilişkin tarihte benzeri bir örnekle karşılaşılamayacağını, bununla çocuklarımıza kötü örnek bırakmış olunacağını dile getirerek, Celal Bayar hükümetinin nasıl böyle bir öneri getirdiğine şaşkınlığını belirtmiştir. Hatta, "150'likler de Ali Kemal gibi ölmelidir. Ben bunları birer birer dışarımla etlerini kopararak öldürmek isterim" sözleriyle af yasa tasarısına olan karşıtlığını sert bir biçimde betimlemiştir. Gümüşhane Milletvekili Durak Sakarya, da Emin Sazak'ın tasarıya gösterdiği tepkinin benzerini göstererek vatan hainlerini değil affetmek, vücutlarını dünyadan kaldırmak gerektiği düşüncesindedir. Yozgat Milletvekili Sırrı İçöz ise 150'likler arasında kardeşini koyunlar gibi kesenlerin olduğunu hatta, kendisine "Git! O Mustafa Kemal'e söyle, dönüşte meclisi abluka eder, alt-üst ederim", diyenleri kişisel olarak affedemeyeceğini, ancak Ulu Şef istediği için tasarımı kabul edeceğini belirtmiştir. Samsun Milletvekili Ruşen Barkın da, Filistin'de konsolos olduğu dönemde, oradaki 150'liklerin bir kuru ekmek için en sefil hizmetlerde çalıştıklarını, nereye giderlerse "sen vatanından kovulmuşsun" denerek aşağılandıklarını, 15 yılda 5475 kez ölüp inleyerek dirildiklerini, verilecek affın 150'likler için aslında yeni bir ceza olacağı için affı istediğini söylemiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 5, C. 26: 472-475).

Nitekim, Ruşen Barkın'ın gözlemlerini adeta doğrular biçimde 150'liklerden Rıza Tevfik, 24 Ağustos 1924'te Ürdün'den Rıza Turgut'a yazdığı bir mektupta ne denli sıkıntı çektiğini şu sözlerle anlatıyor: "... bu adam bu millete ve devlete 30 sene hizmet ettiği halde oturacak bir ev sahibi olamamış, memleketini terkederken kızından beş-on lira ödünç para alarak defolmuş gitmiş, gerektiği kadar para sağlayamadığı için Amerika'ya da gidememiş, Arabistan çöllerine düşmüş... Eğer siyasi ve sosyal yaşam buralarda böyle geçerse yazık. Zaten zevksiz bir hayat yaşıyoruz....niyetimiz bütün aile bireylerini tek tek Türkiye'den çıkarıp başka bir yere yerleşmekti..." (MAZICI, 1984: 201, 205). Her ne denli bazı milletvekilleri, 150'liklerin Avrupa'da lordlar gibi yaşadığını iddia etseler de gerçekte çoğu yoksulluk içinde yaşamışlardır (MAZICI, 1984: 142-152).

Tekrar Meclis görüşmelerine dönecek olursak af tasarısına ilişkin farklı bir bakış açısı getiren Ordu Milletvekili Muhittin Baha Pars'ın sözlerine tanık

oluruz. Konya'da İstiklal Mahkemesi başkanlığı yapmış olan Pars, bir karınca bile öldürmediği halde yüzlerce adam astığını, bu yüzden Tanrı'dan af dilediğini çünkü Konya ayaklanmasını çıkaran ve "orduğu arkasından vurun" diye halkı kışkırttıkları için astıkları 14 sarıklı cahili aslında 150'liklerin bozduğunu, dolayısıyla asıl suçlular olan 150'likleri affetmenin temel nedeni, ülkeye dönmek için Atatürk'e ve hükümete yalvarıp ağlayan bu kişiler değil, onların 5850'yi bulan çocukları ve yakınları olması gerektiği kanısındadır. Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı M.Baha Pars ile aynı görüştedir. 150'likler Atatürk'ün Samsun'a çıktığı günden başlayarak Cumhuriyetin ilan edilmesine değin geçen süreçte Anadolu hareketinin hiçbir başarısını algılayamamış değil, düşman ülkelerin bile hayranlık duydukları bu hareket, bunların kara kalplerine etki etmemiştir. Öyle ki, hala yurtdışında Türkiye'ye ihanet etmektedirler. Nitekim Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi belgeleri İncedayı'yı doğrular yöndedir. Örneğin, Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'ne "zata mahsustur" kaydıyla Diyanet İşleri Başkanı'nca 2 Ağustos 1935 tarihinde Emniyet Umum Müdürlüğü'nün 27.5.1935 tarih ve 7064 sayılı yazısına karşılık olarak kaleme alınan resmi yazıda, Osmanlı hükümeti şeyhülislamlarından ve 150'liklerden Mustafa Sabri Efendi'nin (Kavli Filmer: Kadın Hakkında Sözümler) başlıklı risalesinde Mısır'daki kadınların serbestliği hakkındaki görüşlerinin özeti verilmektedir. Risalede, Türkiye Cumhuriyeti ve kurucularına saldırı için sürekli bir neden arayan Şeyhülislam Mustafa Sabri, TC'ne alışlagelen saldırılarına ek olarak Mısır'da şapka giyinmek isteyen genç yazarlara Türkler gibi İslamiyeti, dindarlığı unutturmaya yönelmedikçe, şapka giyinmenin mümkün olmayacağını, erkeklerle kadınların görüşemeyeceğini ve mahrem olmayan erkeklerle dansetmelerine karşı olduğunu yazmıştır (EGMAPK, Belge No: 12222-9/2).

Ayrıca, 28 Mayıs 1936' da Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Genelkurmay Başkanlığı'na ve Milli Emniyet Hizmet Reisliği'ne yazdığı yazıda, Bursa eski Vali Vekili ve 150'liklerden Aziz Nuri'nin Yunan Kralı'na bir dilekçe sunarak Yunan ordusunun Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda kendisinden aldığı iki arabanın tazminini istediği, ancak arabaların Bursa belediyesine ait olduğu anlaşılınca dileğinin reddedildiği yer almaktadır (EGMAPK, Belge No: 12222-40).

Yurtdışında 150'liklerin Türkiye aleyhine yaptıkları etkinliklere bir başka örneği de, Paris'te yaşayan Osmanlı hükümeti dahiliye nazırlarından Mehmet Ali Bey'in İstanbul'u ziyaret etmekte olan İngiliz Kralı VII. Edward'a 2 Eylül 1936'da yazdığı özel mektup oluşturmaktadır. "Sir", diye başlayan ancak sonrası Türkçe devam eden mektupta dünyanın en uygar ülkesinin temsilcisi olarak nitelediği Kralın, Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk'ü nezaketen ziyaret etmek zorunda kalmasını çok üzücü bulan ve kendini Türk Demokrat Partisi şefi olarak tanıtan Mehmet Ali Bey, kraldan dileklerini şu sözlerle sıralıyor: "... Baskıcı diktatör ve kötü arkadaşlarınca İngiltere'nin en yüce şefinin bir ziyareti...

kötüye kullanılarak haksever, mert, uygar ve 15 yıldır olmayan bir cumhuriyet etiketi altında baskı gören Türk ulusunu bir kez daha işkenceye uğratmak istemeyeceklerini... Majesterinizin nazarı dikkatine arzelmeye cesaret ediyorum... Müstebidi ziyaretinizin Türklerin ruhunda acı bir anı bırakabileceğini ve gelecek kuşağın bunu kayıta kusur göstermeyeceğini bütün kanaatimle arzede bilirim..." (EGMAPK, Belge No: 12222-45). Ne var ki, taahhütlü gönderilen bu mektup kralın geline geçmeden milli istihbarat görevlilerince ele geçirilmiş ve yazım tarihinden dokuz gün sonra mektup hakkında Genelkurmay Başkanlığı ve Emniyet İşleri Genel Müdürlüğü'ne bilgi verilmiştir (EGMAPK, Belge No: 12222-45'in üst yazısı).

Tekrar TBMM'ndeki af yasa tasarısına ilişkin tartışmalara dönecek olursak, İncedayı'nun tasarıya gösterdiği tepkiyi sürdürdüğünü görürüz. Örneğin, 150'likler içinde edebiyat gücü yüksek bir yazar, felsefe üstadı bir kimse olduğu yönünde son zamanlarda kulağına bazı şeyler geldiğini söyleyen İncedayı, Türkiye'nin kendi, teknik ve bilim adamlarını, edebiyatçısını, filozofunu yetiştirecek ilerlemeyi kaydettiğini böyle yanıltıcı düşünelere gereksinim olmadığını belirtmektedir (*TBMM Zabıt Ceridesi*, D.5, C. 26: 480). İncedayı'nun kastettiği filozof ve edebiyatçı ise o günlerde basında aftan yararlanıp dönecekler arasında adları geçen iki önemli kişi Rıza Tevfik ve Refik Halit'tir.

1924 Eylülünde Rıza Turgut'a yazdığı bir başka mektubunda Rıza Tevfik, kendisi Avrupa kafalı bir adam, bir düşünür birçok yabancı dil bilen, Avrupa uygarlığını değil Türkiye'de, Avrupa'daki çok kişiden bile iyi bilip takdir eden, cumhuriyet için çalıştığından dolayı kaç kez dinsizlikle suçlanan bir filozof olduğu halde, Konyalı Vehbi Hoca ve Şeyh Saffet, Abdullah Azmi gibileri "dangalak, rezil ve münafık" diye niteleyip M.Kemal'in yeni programını kabul etmelerine kızgınlık göstermektedir. Hatta, M.Kemal Paşa'nın gerçek cumhuriyetin koşullarını, uygarlık tarihinde cumhuriyetin anlamını ve rolünü filozof olarak kendisinden fazla bildiğini iddia edemeye cesaret edemeyeceğini söylüyor. "Yoksa kendisinin ortaya koyduğu milli program Filozof Rıza'nın vaktiyle Fevziye Kiraathanesi'nde softa gürühunun tehdidatına karşı söylediği mahut konferansın kabaca tatbikinden ibaret değil midir?" diyen (MAZICI, 1984: 212-213), böylece yeni rejimin biçimlenmesine öncülük ettiği iddiasında olan, Darülfünun'da müderrislik yapan ve yayınları bulunan Rıza Tevfik'in affedilecek 150'liklerden birisi olması, böylece kamuoyunda heyecan yaratmıştır. Bu yüzden İncedayı, TBMM'de dolaylı olarak Rıza Tevfik'i eleştirmektedir.

TBMM'de affı destekler yönde hiçbir milletvekili çıkmadığı gibi, karşı olanlara da "bravo" ve alkış sesleriyle çoğunun destek verdiğini görmekteyiz. Adıye Vekili Şükrü Saraçoğlu da, milletvekilleriyle benzeri düşüncede olmakla birlikte, İstiklal Mahkemeleri mahkûmlarını ve haklarında Heyet-i Mahsusa kararları alınanları da içeren bu af yasının aslında 150'liklerden çok onların

çocuklarının utançlarını gidermek, böylelikle topluma kazanılmalarını sağlamak üzere çıkarıldığını, yasa tasarısı oylanırken milletvekillerinin bu çocukların durumunu dikkate almalarını rica etmiştir. Yasa tasarısının 2. maddesinde yer alan ve "Lozan'da akdolunan 24 Temmuz 1923 tarihli affı umumi beyanname ve protokolünde mevzubahis 150 kişilik listede isimleri yazılı şahıslar affolunmuşlardır. Şu kadar ki, bu şahıslara eski memuriyetlerinden dolayı emekli maaşı tahsis edilemez ve bu şahıslar kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sekiz sene müddetle Türk Ceza Kanunu'nun 20. maddesiyle diğer kanunlara göre amme hizmetlerinden sayılan işlerde kullanılmazlar ve bulunamazlar", hükmü üzerine Konya Milletvekili Şevki Uludağ'ın, bu kişilerin öğretmen ve takma adla yazar olup olmayacakları, dergi ve gazete çıkarıp çıkaramayacakları sorusu üzerine Adliye Encümeni Mazbata Muharriri Salah Yargı, TCK'nun 20. maddesinin bu kişilerin öğretmenlik yapmalarını zaten engellediğini, yazı yazmayı yasaklayan bir içeriği olmadığını ancak gazete yayınlamak, yayın müdürü olmak gibi işleri yapamayacaklarını belirtmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 5, C. 26: 482-483).

Af yasası çıkmadan önce Başvekil Bayar, 29 Haziran 1938 günü TBMM'nde yaptığı konuşmada görüşlerini dile getirmiştir. Bayar'a göre bunun anlamı, Türk birlikteliğinin ve rejiminin çelikleşmiş olduğudur. Bunu tüm dünyaya göstererek, günahkâr diye nitelediği bu kişileri affetmenin zevkine ulaştıklarını, böylece bir girişimin ancak Atatürk'ün gölgesinde BMM'nin algılayabileceğini belirten Bayar, sözlerini şöyle sürdürmüştür : "...Yoksa birkaç bedbahtı affetmiş veya etmemişsiniz; bunun maddi hiçbir değeri yoktur.....devrimimizin bu aşamasını değerlendirirken ülke ve devrim, çocuklarından sürekli erdem aramaya devam edecektir... bu erdemi ancak ender meclisler, ender devrimciler elde etmiştir..." (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 5, C. 26: 507-508).

Böylece aynı gün TBMM'ne sunulan ve kabul edilen af yasası, 16 Temmuz 1938' Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Düstur, C. 19, T. 3, Kanun No: 3527, Teşrinsani 1937-Teşrinevvel 1938: 779).

3- Basında Af Yasası

Basının 150'liklere ilişkin çıkarılan önceki af yasalarına gösterdiği tepkiyle bu af yasasına gösterdiği tepki hemen hemen tümüyle zıttır, ancak TBMM'deki görüşmelerle aynı yöndedir. Hatta ,af yasa tasarısı henüz hazırlanmadan önce, affa ilişkin söylentiler bile bazı gazetelerin ve kamuoyunun ilgisini bu konu üzerine çekmiş, aftan üç grup yararlanacak olmasına karşın en çok 150'lilikler üzerinde durulmuştur. Af yasa tasarısını haber yapan ilk gazete Cumhuriyet Gazetesi olmuş, 150'likleri içeren af yasasının Meclisten bu dönem çıkacağını ve Bayar Hükümeti'nin Cumhuriyet'in 15. yıl dönümü nedeniyle uzun süredir

sıkıntı çekmiş oldukları sanılan 150'liklerin yurda dönmelerini ve İstiklal Mahkemeleri mahkumlarıyla haklarında Heyet-i Mahsusa kararı alınmış olanların bağışlamasını, Türk ulusunun büyük bir göstergesi olarak tarihe kaydedilecek bir karar aldığı haber yorumunu yapmıştır (*Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1938). Af yasa tasarısına bir başka destek de *Ulus* Gazetesi'nden gelmiş, girişimi "hükümetin eşsiz bir büyüklüğü" (*Ulus*, 31 Mayıs 1938), *Tan* Gazetesi ise "siyasi bir maziye tasfiye" biçiminde manşetten vermiş (*Tan*, 31 Mayıs 1938), af projesini bir zümrenin diğer zümreler üzerinde egemenlik kurması istisna olmak üzere bütün suçlulara özgü olduğunu belirtmiştir (*Tan*, 1 Haziran 1938). Hüseyin Cahit Yalçın ise, *Yeni Sabah* Gazetesi'ndeki başyazısında, tasarının kendisinde büyük bir haz, mutluluk ve ferahlık yarattığını, daha rahat nefes aldığını, zaten candan bağlı olduğu devrimi daha çok sevdiğini bütün kalbiyle takdis ettiğini yazmıştır. 150'liklerin hiçbirini kişisel olarak tanınamakla birlikte, bu affın tüm ülke için yeni bir iklim yaratacağından söz etmiştir (YALÇIN, 31 Mayıs 1938). Başyazısını af konusuna ayıran yazarlardan bir başkası Falih Rıfki Atay da, bu af yasının çıkmasıyla Türkiye'nin bütün devrim ülkeleri arasında siyasi hiçbir mahkumu olmayan tek devlet olacağını, bunun herkesçe anlaşılması gereken bir anlamı olduğu değerlendirmesini yapmıştır (ATAY, 1 Haziran 1938).

2 Haziran 1938'de *Tan* Gazetesi'nde Ahmet Emin Yalman ise, başyazısını af yasasına ayırmış, Falih Rıfki Atay'inkine benzer bir değerlendirmeye, affı bir devrim yönetiminin tamamlandığını ilan edebilmesi bakımından en büyük bir zafer, normale dönüş ve tartışma özgürlüğüne doğru bir adım hazırlığı biçiminde yorumlamıştır. Böyle bir gidişin kök salması sorumluluğunun hükümete ait olmayacağını belirten Yalman, sözlerini şöyle sürdürüyor: "...asıl sorumluluk yazarlara ve düşünönlere aittir. Ülkede tartışma özgürlüğünün gelişmesi için yazı yazarların, eleştiri silahını kullananların olumlu ve yaratıcı alanda kalmaları, ulusal birlik ve uyumu en yüksek değer tanımaları, olumsuzlara, kötü niyetlilere, dışarıdan gelen propagandalara, uyumlu ulusal gelişmemize bir tehdit oluşturan sağ ve sol ideolojilere karşı ortak, sağlam, duyarlı bir cephe kurmaları gerekir..." (YALMAN, 2 Haziran 1938).

Görüldüğü üzere af yası, tasarı halindeyken ulaşabildiğimiz tüm gazeteler affa sıcak bakarken yalnız *Cumhuriyet* Gazetesi konuya ihtiyatlı yaklaşmış, yorum yapmamanın yanı sıra 150'likler için "uzun süredir sıkıntı çekmiş oldukları sanılan" nitelemesinde sözcükleri seçerek kullanmıştır. Oysa diğer gazeteler, "müjde" sözcüğünü kullanarak ve affedilecek gazeteci ve yazarlara, özellikle Refik Halit, Refii Cevat, Rıza Tevfik ve Pehlivan Kadri'nin ülkeye dönüşlerini fotoğraflarıyla birlikte haber yapmışlardır (*Ulus*, 31 Mayıs 1938; *Son Telgraf*, 30 Haziran 1938). Bunlar içinde en çarpıcı olanı *Tan* Gazetesi'nin Halep'e çektiği bir telgrafa aldığı yanıtı ve Refik Halit Karakayış'ın (Refik Halit, Karay soyadını daha sonra almıştır NM) bir fotoğrafını yayınlamasıdır. Mütareke dönemi İstanbul hükümetini destekleyen, Posta

Umum Müdürüyken Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in isteği üzerine Kuvayı Milliyecilerin telgraflarının çekilmesini engelleyen dahası, 1919 ve 1920'de *Aydede* takma adıyla yayınladığı mizah dergisinde ve Ali Kemal'in Peyami *Sabah* Gazetesi'nde Meclise Anadolu'dan seçilen milletvekilleri için "Sivas kuzuları, Ankara keçileri ağıla hoş geldiniz. İttihat sürüsünden yeni çobanbaşı millet paşası mı sizi seçip ayırdı?... Rütbesiz, mesnetsiz kalmış, dağdan dağa kaçır rast geleni toslar, gece gündüz meler, ne ister, zehirli sinek mi soktu? Ey dağ keçisi nedir bu halin! (M Kemal'i kastediyor NM)... Ecelinize ayağınızla mı geldiniz?... ne beklersiniz harp zenginliği mi, fabrikatörlük mü, nazırlık mı? Avcunuzu yalayınız..." bir başka yazısında "... başımıza bir milli daha çıktı milli misak, milli hareket.." diyen, ulusal olan her girişim ve kuruluşu kaşkariko, fırıldak, dalavere biçiminde tanımlayan ve bu karşıtlığı yüzünden 150'lilikler listesine alınan (MAZICI, 1984: 110-113) Refik Halit, çerçeve haber olarak birinci sayfadan verilen yanıt telgrafına şunları yazmıştır: "...Bankalarda dilimiz ötmez,şirketlerde sözümüz sökmezdi. Trende Türkçemi Rumlaştırmadan biletçiye meramımı anlatamazdım. Plajlarımızda yüzen yabancılara kıyidan korkarak bakar[dım].. Bıraktığım bu haldeki vatan yerine istiklal ve mucize ülkesine kavuşmaktan duyduğum heyecan içinde şu yaşımda ağlar güler ilan bebeklerine döndüm. Mütemediyen tekrarladığım söz: Yaşa Atatürk, beni gurbette de göğsümü kabartarak yaşatan Atatürk" (*Tan*, 2 Haziran 1938). Ünlü 150'liklerden bir başkası olan ve daha önce Amerika'ya sığınmayı planlayarak asla Türkiye'ye dönmek istemediğini belirten, imzaladığı Sevr Antlaşması'nı birkaç yıl sonra herkesin unutacağını söyleyen ve Ürdün'de yaşamını sürdüren (MAZICI, 1984: 202-208) Rıza Tefvik'in de fotoğrafıyla birlikte *Yeni Sabah* Gazetesi'nde bir haberi yer almıştır. Habere göre bir yandan toprak hasreti, öte yandan işledikleri cinayetin yükü altında Ankara'dan af dileyen,bir çok kez dilekçelerle tövbe edenler arasında Yemen, Kudüs ve Kıbrıs'a kadar gelmiş Rıza Tefvik'in sürgünde yazdığı şu şiiri de yayınlanmıştır:

Sen en bedbahtsın insanların! Mel'unu menfisisin!

Uzak düştün,yazık Darrüsaadet asitanından,

Uyup şeytana iğmaz eyledin misaki milliden

İnat ettin cüda düştün vatan bağı cinanından,

Delil olmaktı şanın halka irfanıyla ilminle,

Zelil oldun gururundan koğuldun hanümanından (*Yeni Sabah*, 31 Mayıs 1938).

Sanırız *Cumhuriyet* Gazetesi'nin affa yönelik soğuk tavrının etkisiyle 27 Haziran 1938'de, "şahsa mahsus"tur ibaresi ve saylay unvanı kullanılarak Yunus Nadi'ye Halep'ten gelen bir mektup,anılan gazetede yayınlanmıştır. Türk

milletinin büyük şefkat ve merhametini karşılayan peşin bir nankörlük göstergesi ve terbiyesizlik olarak nitelediği, rejimin bahsedeceği af nimetinin kadir ve kıymetini bilmeyecek kaba cahillere karşı illa büyüklük gösterilecek diye ısrar etmenin abes olduğunu söyleyen Yunus Nadi, 19 Haziran 1938 tarihli mektubu ve zarfını da yayınlamıştır. Mektupta özetle şunlar yazılmıştır: "Geçmişinde ... çeşit çeşit karalar ve rezaletler ve hatta hiyanetler var ki, onları görmeyerek 150'likleri dile dolamana bin kere lanet olsun sana... (Yunus Nadi'yi kastediyor NM)... paçavramı bir tek adam var mı tamamını okumuş olsun? (Cumhuriyet Gazatesi'ni kastediyor) fakat üstad Refik Halit'in her eserini bir milyon Türk okumuştur....Ve 17 milyon Türk, bugün senden kurtulmaya dua ederken, Refik Halit'e kavuşmak için dakikaları sayıyor. Vagon hursuz, şeker muhtekiri (vurguncusu), ittihatçı celladı, telaş etmekte haklısın, çünkü Refik Halit geliyor... Bu demektir ki, senin ve emsalin Peyami Safaların çanuna ot tıkanacak, borusu kırılacak ve nefesi kesilecek...o gelecek ve hepinizi MAT edecek... Yakup Kadrieler, Falih Rıfkılar... artık haksız yere ele geçirdiğiniz şahane tahttan teker meker yerlere yuvarlanacaksınız... kahrolun, defolun, geberin, ey ittihatçı engerekleri, ey Kara Kemal'in KARA YÜZLÜ dilaverleri...".

Yunus Nadi, bazı milletvekillerinin af yasasını çıkarmalarının, gelecek kuşaklara vatan hainlerini bile affettiklerini göstereceğini, bu mektubu yazan kişinin de Salim takma adını kullanan Refik Halit'in kendisi olduğunu, bazı gazetelerin af yasasının kabulüyle sanki ülkeye birtakım kahramanlar dönecekmiş gibi yayın yapmalarının bu vatan hainlerini yüreklendirdiğini, oysa mütareke yıllarında "damarlarımda bir damla Türk kanı bulunmaması medarı iftiharımdır" diyen Rıza Tevfik ile beş-altı yıl önce yazdığı bir kitabında rejime hala muhalif olan Refik Halit'in "Yaşa Atatürk" sözlerinin içtenlikten uzak olduğunu örnekleriyle sıralamaktadır. Yunus Nadi Bey, "Vaktiyle kaçıp kurtulmuş olduğu için Refik Halit'i affedersek aynı yetenek ve başarıyı gösteremediği için kafası taşla ezilen Ali Kemal'in ruhu bize ah etmez mi sorusunu sorarak af yasa tasarısına red oy kullanacağını ilan ediyordu (NADİ, 27 Haziran 1938). Yunus Nadi'ye gönderilen ve oldukça ağır hakaret ve pervasızlık örneği gösteren mektup, TBMM'nde de yankı bulmuş, af yasasından sonra yurda dönebilecek yedi gazetecinin, henüz yasa çıkmadan gösterdiği bu cüretkârlık yasal önlem almayı gerektirmiştir. Böylece, mektubun Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmasından bir gün sonra ve af yasasının oylanmasından bir gün önce iki yasa birden çıkmıştır.

28 Haziran 1938'de, TBMM'de kabul edilen Basın Birliği Kanunu'nun amacı, basını ulusal amaçlar doğrultusunda uyanık ve toplu bir durumda bulundurmak ve cumhuriyetin çıkarlarına hizmet etmek olarak belirlenirken Salah Yargı'nın yanıtını da açıklamaktadır (MAZICI, 1996b: 63-64)⁵. Ayrıca, 25

5 Salah ya da Salahaddin Yargı, Kocaeli Milletvekili ve TBMM Adliye Encümeni üyesiydi.

Temmuz 1931 tarih ve 1ğ1 sayılı Matbuat Kanunu'nuna beşinci kez ve en kapsamlı değişikliğin 28 Haziran 1938'de,yani af yasasının kabulünden bir gün önce yapılmış olmasının yalnızca iç siyasal gelişmelere özgü olmadığını, dönebilecek olan 150'likler arasında ünlü olduğu kadar,henüz dönmeden rejime karşı tehdit oluşturacağı varsayılan yedi gazetecinin de gözetilmiş olduğu kanısındayız. Basın özgürlüğünü oldukça sınırlayan ve 67 maddeden oluşan 1931 Matbuat Kanunu'nun 44. maddesi, 150'liklerin gönderdikleri yazıların yayınlanmasını yasaklamış ve gazete ve dergi sahiplerinde aranan nitelikler arasında, vatan, Milli Mücadele, cumhuriyet ve devrim aleyhinde bulunup da herhangi bir mahkeme ve divan tarafından mahkûm (md. 12-k) ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda işgal altındayken düşman emellerine hizmet edici yayın yapmış olmamak (md.12-m) kaydını getirmiştir. 1938 değişikliğiyle 1931 Matbuat Kanunu'nun 9. maddesine yapılan ekle çıkarılacak siyasi gazete ve dergilerin bulunduğu yerdeki nüfusla orantılı olarak bir ulusal bankaya kefalet olarak teminat mektubu verme gereği, ve 11 fıkradan oluşan 12. maddeye de gazete ve dergi sahiplerinde aranan koşullara yasada belirtilen mahkumiyetlerinin bulunmaması ve "kötü üne" sahip olmamayı gerektiren L fıkrası eklenmiştir. 21. maddeyle "kötü üne" sahip olmama koşulu ayrıca, yazar,ressam ve muhabirlerde de aranırken 27. madde, yazar ve ressamları yayınlarından dolayı gazete sahibi ve genel yayın yönetmeniyle birlikte "sorumlu" tutarken, değişiklikle bu kimseler, yayından dolayı TCK'nun 64. maddesi uyarınca "ortak" sayılmıştır. Ayrıca, 17. maddedeki değişiklikle gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin "beyanname verme" koşulunu "ruhsat alma" koşuluna dönüştürmüştür (MAZICI, 1996a: 148-152). Sanırız, gazete ya da dergi sahiplerinde aranan koşullardaki özellikle "kötü ün" sözcüklerinden dolayı olarak 150'likler de kastedilmektedir. Böylece, af yasası çıktığında 150'liklerin döneceklerini müjde biçiminde veren, şiirlerini, telgraflarını yayınlarak konuyu dramatize eden *Tan, Yeni Sabah, Son Telgraf, Ullus* vb. gazete sahip ve yazarlarına da göz dağı verilerek, bu kişilerin dönmeleri durumunda kendi gazetelerinde yazı yazmak, muhabirlik ve ressamlık yapmaktan ortak sorumluluk altına girecekleri ve çarptırılacakları cezalar ortaya konmaktadır.

Bundan böyle af yasa tasarısının TBMM'de görüşüldüğü sırada *Cumhuriyet* Gazetesi'nde yayınlanan anılan mektup ve Yunus Nadi 'nin affa yönelik sert ve kararlı tavrı bazı milletvekillerinden de destek bulduğu gibi, affa sıcak bakan gazetecileri de etkilemiştir. Anılan yazıdan bir gün sonra TBMM'de oylanan yasa tasarısı her ne denli kabul edilmişse de, dönemin otoriter parti devleti politikasıyla çıkan yasaların oy birliğiyle kabul edilmesi gelenek haline geldiğinden, red oy kullanmamak için oylamaya başta İsmet Paşa olmak üzere toplam milletvekillerinin 1/6 sından fazlasının katılmaması kayda değer görülmektedir. TBMM'nden gelen destekle *Cumhuriyet* Gazetesi, affa karşı yayını sürdürmüş ulusu temsil eden milletvekillerinin bu kişileri

affetmelerinin hukuka aykırı olduğunu,tasarı üzerinde ayrıntılı biçimde ve özenle düşüncelerini önermiştir (*Cumhuriyet*, 28 Haziran 1938).

Bu bağlamda af yasaının kabul edilmesiyle gazetelerde çıkan haber ve köşe yazılarında konuya yer verilmişse de, yazıların içeriği affedilenleri kazanmak biçiminden rejimin erdemi biçimine dönüşmüş (YALMAN, 30 Haziran 1938), affın beraat olmadığı, günahkârlara bir kez daha iyi,namuslu olma olanağının verildiği vurgulanmıştır (GEZGİN, 30 Haziran 1938).

Ancak Yunus Nadi Bey, yasanın kabulünden sonra bile affa ilişkin karşı tavrını sergileme tutarlılığını göstermiş, "...Şimdi artık kanun kanundur. Ama ülke kamuoyu önünde onun ifade edeceği anlamı iyi çizmek gerekir... Vatana ihanet suçların en büyüğü olduğundan egemen ulusların bile bunları affetmeye güçleri yetmez. Çünkü vatan üzerinde şimdiki kuşaklardan çok gelecek kuşakların hakkı vardır.... Gerçekte affolunan bir ceza biçimidir. Suça gelince onu affetmek olanağı yoktur... Bu kanun, hükümete iki görev yüklüyor: Geleceklerin hareket ve davranışlarına karşı sürekli dikkatli olma ve halkın bir gün taşkınlık edecek kutsal hiddetine karşı da onları korumak[tr]..." (NADİ, 1 Temmuz 1938), uyarısında bulunmuştur.

Af tasarısı tartışma sürecindeyken,adi suçtan mahkûm olanların aftan yararlanamayacağını açıklık kazandı. Bunun üzerine, Millî Mücadeleye katılmayarak yurt dışında kalan ve 24 Temmuz 1923-23 Mayıs 1927 tarihleri arasında dönmemiş olan Osmanlı tebaasının Türkiye yurttaşlığından ıskatı için İcra Vekilleri Heyeti'ne yetki veren 1041 sayılı yasa kapsamına giren Musevilerden Almanya'da bulunanlar, yurda dönmek için basın aracılığıyla hükümete başvuruda bulunmuşlardır. Berlin Türk Musevileri adına Behar Budak, konuyla ilgili olanlara yazdığı mektupta, bu durumda Almanya'da 120 Musevi aile bulunduğunu,bunlardan bir kısmının yurttaşlıktan ıskat edildiklerini, bir kısmının da pasaport alamadıklarından ülkeye dönemediklerini açıklamış ve af yasına ek yapılarak bir hükümle Cumhuriyetin yüce sevgisinden bu Musevilerin de yararlanmasını sağlanmasını temenni ve rica etmiştir (*Son Posta*, 13 Haziran 1938). Ayrıca, genel af dilemek amacıyla Ankara Cezaevi mahkûmların tüm milletvekillerine yazdıkları 4 Haziran 1938 tarihli dilekçeleri *Tan* Gazetesi'nde yayınlanmıştır (*Tan*, 10 Haziran 1938). Benzeri bir başvuru mektubu da Yunus Nadi'ye gönderilmiştir. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında düşmanla işbirliği yapıp sonra da firar eden Düzce ve Adapazarı isyanlarına katılan Hendek ve Düzcü 11 Çerkez af yasasından kendilerinin de yararlanmalarını istemişler, Yunus Nadi'nin bu istek mektubunu *Cumhuriyet* Gazetesi'nde yayınlayarak Dahiliye Vekaleti'ne iletmesi üzerine Vekâlet, bu tür kişilerin af kapsamına girmediklerini Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bildirmiş ve bu açıklamasının basın organlarında yer almasının sağlanmasını istemiştir (BİNGÖL, 1994: 185-186).

4-150'liklerin Yurtdışındaki Etkinlikleri ve Hükümetin Aldığı Önlemler

Henüz af yasası yürürlüğe girmeden önce 1 Temmuz 1938'de 150'liklerin yurda dönüşü için İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı yazıda aftan yararlanacakların sınırdan girmeden önce hangi araç ve yolla geleceklerini ve buldukları yerlerden 150'lik olduklarına ilişkin fotoğraflı belge almaları gerektiğini konsolosluklara iletilmesini istemiştir. Konsolosluklarda 150'liklerin bir albümü bulunduğundan, 150'likler dışında af yasasından yararlanamayan kişilerin sınırdan içeri girmeleri önlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca, 150'likler arasında uyruk değiştirenler için ne tür bir uygulama yapılacağı konusunda duraksama olmuştur. 27 Temmuz 1938'de Türkiye'nin Tiran Elçiliği, 150'liklerden Arnavutluk'ta yaşayan Cakacı Hamdi'nin oğlunu göndererek babasının dönüş işlemlerini yapmasını talep ettiği, ancak bu konunun henüz açıklığa kavuşmamış olması nedeniyle talimat istemiştir. İçişleri Bakanlığı, bunların uyrukları yokmuş gibi kabul edildiğini ve yurda döneceklerse Türk pasaportu verilmesinin uygun olacağını bildirmiştir (BİNGÖL, 1994: 183-184). Bu işlem nasıl sonuçlandı bilemiyoruz. Ancak Cakacı Hamdi, yurda dönmemiş, Arnavutluk'ta kalmıştır. 16 Nisan 1340 tarihli af yasasıyla 150'liklerin yurtdışına çıkarılması sorununun TBMM'nde tartışılması sırasında, değindiğimiz üzere, uyruk değiştirenler konusu, Türk yetkili makamlarınca uzunca bir süre çözüme ulaştırılamamış olmalı ki, benzeri bir durum 150'liklerden İstanbul eski Polis Müdürü Arnavut Hasan Tahsin için de ortaya çıkmıştır. Öyle ki, aftan sonra 31 Temmuz 1938'de İstanbul'a gelen ancak bir buçuk ay sonra tekrar Hollanda'ya dönen ve Hollandalı bir kadınla evlendiği için Dahiliye Vekaleti'nin önerisi ve Bakanlar Kurulu'nun 25 Ağustos 1939'da çıkardığı bir kararnameyle H.Tahsin'nin T.C. vatandaşlığından ıskatına karar verilmiştir (EGMAPK, Belge No: 12222-84).

Görüldüğü üzere, 150'liklerin TC uyrukluğundan çıkarılması sorunu, 15 yılı aşkın bir kesit oluşturmuş, olasılıkla konunun netlik kazanamaması bazı 150'liklerin yurda dönmelerini engelleyici bir öge olmuştur. Örneğin, bazı 150'likler buldukları yerlerdeki konsolosluklara başvurarak pasaport almalarına karşın ülkeye dönüş yapmamışlardır. Konsolosluklar, bu durumdan kuşkulananarak 150'liklerin hemen dönmek niyetinde olmayanlarına pasaport verilip verilmeyeceğini Türk yetkili makamlarından sormuşlardır. İçişleri Vekâleti, 27 Temmuz 1938 tarihli yazısında, başvuru sonucu pasaport verilenlerin ülkeye dönmeyip kötü hareketlere girişebileceklerini anımsatarak, pasaportlara görülebilecek bir biçimde "yalnız Türkiye'ye seyahat etmek için geçerlidir ve süresi 15 gündür. Bu pasaportla Türk vatandaşlığı hukuku tanınmaz ve iddia olunmaz" ibaresinin yazılmasını böylece pasaport alıp da dönmeyen olursa bakanlığa bildirilmesini istemiştir. Ancak 15 günlük sürenin yetersiz olabileceği düşünülerek bu süre iki aya çıkarılmıştır (BİNGÖL, 1994: 182-184).

150'liklerin kimler olduğuna ilişkin kesin bilgi ve sayı içeren kısıtlı da olsa kaynak bulunabilmesine karşın, af yasası çıktığında hangisinin hayatta olduğu ve kaçının Türkiye'ye döndüğüne ilişkin farklı rakamlara rastlanmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bu konuda yaptığı son ve en yeni araştırmadaki verileri "şimdilik" kaydıyla bildirimizde kullanıyoruz: Hayatta kalanların sayısı 69, af yasasının yürürlüğe girmesinden sonra yurda dönenlerin sayısı 40, yurtdışında kalanların ise 29'dur. Dönerler arasında başta Refik Halit, Rıza Tevfik, Süleyman Şefik Paşa, Nazır Cemal Bey, Çerkez Tevfik, olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu zamanında kamu görevlisi ve bakan olanların sayısı 10, gazetecilerin yedi iken geriye kalanların çoğunu Çerkez Kongresine katılanlar ve ayaklanan kişiler oluşturmaktadır. Dönmeyenler arasındaki ünlü kişiler ise Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri, Adanalı Zeynelabidin, Çerkez Ethem ve kardeşi Reşit ve gazetecilerden de Celal Kadri'dir. Dönerler kendi kent ve kasabalarına giderken, yurda dönmeyenlerin yedisi Yunanistan, beşi Suriye, dördü Mısır'da kalmışlardır. İki kişi Bulgaristan ve Doğu Ürdün'de, birer kişi de Fransa, Hollanda, S.Arabistan, Kıbrıs, Arnavutluk, Cava Adası, Yugoslavya, Romanya ve Irak'ta kalmıştır (EGMAPK Yayını 129: 6-7).

Ancak yurda dönerler arasında yer alan, Damat Ferit Paşa kabinesinde Harbiye Nazırlığı yapan ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı gelen Süleyman Şefik Paşa, 16 Nisan 1924'de çıkarılan af yasasıyla 150'likler kapsamına alınınca önce İskenderiye'ye gitmiş, 2 Şubat 1926'da Mekke'ye geçerek Hicaz Meliki İbn-i Suud tarafından Hicaz Askeri Heyet-i Teftişiye Reisliği'ne atanmış ve 1929'da da Nezaretler Umum Müfettişliği'nden 110 Suriye lirasıyla emekli edilmiştir. Sürgün yaşamı sırasında İtalyan gizli servisleriyle ilişki kuran Süleyman Şefik Paşa hakkında Türkiye'nin Beyrut Başkonsolosluğu, Türkiye aleyhinde bazı girişimlerde bulunduğunu, ancak komitacılar üzerinde pek nüfuzu olmadığını Türk yetkili makamlarına bildirmiştir (BİNGÖL, 1994: 140-141).

Af yasası çıktıktan sonra hukuksal olarak kazanmış olduğu emeklilik haklarını kaybetmemek için Türkiye'ye dönmek istemeyen S.Şefik Paşa, ancak bunu herkese açıkça söylemeyip dönmeyişini siyasal bir nedene bağlayarak "Ben artık o türediler hükümetinin hükmü altında bulunmak istemem; onlar baki kaldıkça ben o diyara ayak basmam ve onları çalıştıkları sariri magsubelerinden (gasbettikleri tahttan) atmadıkça rahat etmem. Binaenaleyh bütün kudretimle onlarla mücadele edeceğim... halk bir muharrik (kışkırtıcı) arıyor... Her halde halas ve inkılap pek yakındır" demektedir. "Öç Derneği" adı altında bir ihtilal cemiyeti kurduğunu, amacın, başlarında Osmanlı Hanedanı olan mazlum Türklerin Kemalistlerden intikam alması olduğunu belirten S.Şefik Paşa, af yasasından yararlanamayan her yerdeki muhalifleri, bu derneğe almaya çalışmayı, aftan yararlanıp da ülkeye dönmeyenlerin de Kemalist olmadıkları anlaşıldığından aralarında "iyi" olanlarla bağlantı kurmayı planlamıştır. S.Şefik Paşa'nın Öç Derneği'ne alınmasını zorunlu gördüğü kişiler şunlardır: Çerkez

Ethem, Çerkez Reşit, Şeyhülislam Mustafa Sabri, Zeynelabidin, Mehmet Ali Bey⁶, Radi (?) Azmi, Şam'daki Bedirhani⁷ beyler, Cezire'deki Kürt beyleri, hanedandan birkaç prenses,birkaç damat paşa ve filozof Rıza Tevfik.

Mührü Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in kılıçları arasında "Osmanlı Öç Derneği 1908" biçiminde olan, Ermeni, Rum, Kürt, Arnavut ve Çerkezleri bir araya toplamak amacıyla "Osmanlı" sözcüğünü kullanan derneğin amacı, saltanatı geri getirmek ancak Hıristiyan ve yabancıların yanında hilafetten "şimdilik" söz etmemektir. Doğu valiliklerine özel bir yönetimin uygulanması, Kürtçe, Ermenice gibi büyük kitle dillerine imtiyaz sağlanması, Kürt ve Ermenilerin yönetime katılmaları için birtakım önlemlerin alınması gereğinden söz eden S.Şefik Paşa, derneğin görevleri arasında ise şunları sıralıyor: "Anka[r]a baykuşuna" (sanırız Atatürk'ü kastediyor NM.) hitaben yazdığı yazıyı hemen çoğaltılarak tüm doğu ve merkezi Anadolu'ya göndermek, özellikle Kürt beylerini derneğe alarak Doğu illerinde haberleşmeyi sağlamak için ülkeye adam sokmak, alçak Kemalistlerin içyüzünü anlayıncaya kadar halka sürekli şiddetli ve sert dille yazılmış bildiriler yollamak, Amerika'daki Ermenilerle haberleşmek, İskenderun sorunundan dolayı Türkiye'ye dış bileyen Arap devletleriyle şimdiden anlaşmak ve İskenderun'daki haklardan vazgeçmek (EGMAPK, Belge No: 2, D1, 2 D2, 2 D3)⁸.

Beyrut'taki Türkiye Konsolosluğu'nun 18 Ekim 1938'de, yani af yasaının yürürlüğe girmesinden üç ay sonra, yazdığı bir yazıda "eski 150'liklerden", diye söz ettiği S.Şefik Paşa ile sık sık görüştüğünü yazan R.Erdam⁹'ın açıklamalarına bakılırsa yukarıdaki belge de, Beyrut Türk Konsolosluğu istihbaratınca kaleme alınmıştır. S.Şefik Paşa'nın bildirisinin çoğaltılarak dağıtıldığını doğrulayan bu yazıyı R. Erdam,Türk ulusunu tümüyle ayaklandırmaya yönelik S.Şefik Paşa'nun "kimseden pervam yok... bu bildiriye imzamları yayınlayacağım, Türkiye'deki

6 Zeynelabidin Hoca olarak belgede adı geçen kişiden 150'liklerden Ayandan Konyalı Zenelabidin mi,yoksa Hürriyet ve İtilaf Fırkası Genel Sekreteri Adanalı Zeynelabidin mi kastediliyor anlayamadık. Benzeri biçimde Mehmet Ali Bey'in Dahiliye eski Nazırı olup olmadığı hakkında da kesin bir sonuca varamıyoruz. Çünkü Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı listede M.Ali Bey, ne yurda dönenler ne de yurtdışında kalanlar arasında yer alıyor .

7 Af yasaından sonra, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı listede ne yurda dönenler ne de dönmeyenler arasında yer alan, ancak S.Şefik Paşa'nın yazısından anlaşıldığına göre Şam'da yaşayan ve Malatya Mutassarıfıyken Harput Valisi A.Galip ile Sivas Kongresi'ni dağıtmak girişiminde bulunduğuundan 150'likler listesine alınan Bedirhani Halil Rami Bey ve aşiretinden söz ediliyor sanırız. Ya da S.Şefik Paşa, 150'liklerden kimlerin hayatta,kimlerin öldüğü, kimlerin ülkeye döndüğü konusunda sağlıklı bilgilere sahip değildir.

8 Surettir ibaresiyle yazılan bu belgelerin kim tarafından ne zaman kime yazıldığına ilişkin bilgiyi, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulamadık.

9 Bu kişinin Beyrut Türk Konsolosluğu'nda çalışan bir istihbarat görevlisi olduğunu sanıyoruz.

çocuklarıma bir şey yaparlarsa onlar da kaçar, Mısır'a giderler. Zaten üç kızımı o rezalet diyarından kurtardım..." dediğini belirtiyor. Beyrut'taki Ermeni matbaalarıyla görüşmeğe çalıştığı ve yakında Türkiye'de bir devrim olacağını, kendisinin de etkin güçlü bir ihtilalci olduğunu Mısırlı milyoner damadına kanıtlamaya çalıştığı iddia ediliyor. Öç Derneği'ni ise gelecekteki Türkiye'nin ilk hükümetine bir temel oluşturacağını varsayan S.Şefik Paşa'nın bir çocuk prensi padişah yaparak kendisinin hem naip hem hükümetin başbakanı hem de savaş bakanı, olacağından, siyasal tasarısını henüz açacak kimse bulamadığından sözediliyor (EGMAPK, Belge No: 2 C8).

Süleyman Şefik Paşa, Öç derneği girişimiyle bir sonuç alamamış olmalı ki, sürgündeyken Türkiye aleyhine yeni bir başka girişimde bulunmuştur. Bu girişim ise Osmanlılar Cemiyeti'ni kurma planıdır. Hicaz Meliki ile Mısır Kralının hilafet peşinde koştukları bir dönemde S.Şefik Paşa, bunun yararlı olmayacağı görüşündedir. Kurmak istediği Osmanlı Cemiyeti'nin 16 maddeden oluşan tüzüğünü de hazırlamış, madde 1'de Türkiye İmparatorluğu'nun kurucusu Osmanoğulları ve devletin unvanı Osmanlı Devleti olduğundan cemiyetin adının da Osmanlı Cemiyeti olmasına karar verdiğini belirtmiştir. Savunduğu yönetim biçimi, meşrutiyet (md.2), iki kamaralı meclisten Ayan Meclisi'nin de devlete iyi hizmetler vermiş eski, seçkin ve soylu aile bireylerinden oluşmasını, atamanın da padişah tarafından yapılmasını (md.3), her iki meclise girecek olanların ve silahlı kuvvetlerin üst düzey yöneticilerinin en az üç göbek Anadolu'yu yurt tutmuş olmalarını (md. 4-5) kayda bağlamıştır. Anadolu'da doğmayanların terfi ve ilerlemesi için yeni bir tüzük hazırlanacağına (md.6) ve Cemiyetin her türlü yayın yapacağına tüzükte yer veren S. Şefik Paşa, Cemiyetin amaçlarını din ve düşünce özgürlüğünün sağlamak ve Latin harflerini kullanma ve şapka giyme dinsizliğini kaldırmak biçiminde sıralarken, Osmanlı Cemiyeti'ne gayri müslimlerin üye olabileceğini ancak bunların ayrılıkçı harekete katılmışlarsa üye olamazken eğer Kemalislerle harbetmiş ve Kemali devletinin mezalimine karşı ayaklanmışlarsa istisna (md-16) edileceklerini söylüyor.

Sanırsız, tüzükte, her iki meclise gireceklerde ve ordu üst yöneticilerinde aranan koşullarda, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere O'nun yakın siyasi arkadaşları ve bazı Rumeli kökenli paşalar hedeflenmiştir. Tüzüğün bir yandan Anadolu üzerine yoğunlaşırken öte yandan, Anadolu'daki Cemiyet şubelerinde dış haberleşmeyi sağlaması için "çoban ayarında" birisinin yeterli olabileceğini söylemesi de bizce, kayda değer görünmektedir. Cemiyetin kurulmasını gerektiren nedenleri "...Türkiye uçurumun kenarındadır... Türkiye'yi parçalayacaklar. Cumhur ricali de birer tarafa kaçacaklardır. Çantaları hazır ve paraları Avrupa bankalarına mevduddur (yatırılmıştır). Ağabeyleri İttihatçılar öyle yapmadılar mı?.." biçiminde sıralıyor. Taktiksel olarak da "Anadolu halkına sesimizi duyurursak iş kolaylaşır. İlk hamlede İngiltere, İtalya ve Arabistan bize

yardımcı olur. Bu Yahudi hükümetine dünya düşmandır... cemiyetimizin temeli Türk'tür. Kapımızı Türk olmayana kapamalıyız. Biz, İttihatçılara, Kemalistlere benzemeyiz. Fakat zahiren (görünürde) bütün vatandaşlara karşı eşit muamele eder gibi görünmeliyiz.

"Türkiye harbe girer girmez işe başlarız (II.Dünya Savaşı kastediliyor NM). Zira o zaman Türkiye az zamanda istilaya uğrar vaziyet müsait olur. Biz hazırlıklı olursak memleketi işgal ve istila felaketinden kurtarırız."¹⁰ açıklamasını yapıyor.

Af Yasasının kabulünden bir gün önce 28 Haziran 1938'de TBMM'de kabul edilen Cemiyetler Kanunu'nun gerektiren nedenleri, sanırız Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı örgütlenen 150'likleri de denetim altında tutmaya yöneliktir. Örneğin, anılan yasanın 9. maddesi uyarınca, devletin mülki bütünlüğünü bozmaya çalışan, devlet rejimine aykırı amaç güden, siyasi ve ulusal birliği bozan ve amacını saklayan derneklerin kurulması, Türklerin yasaklanan dernekleri yurtdışında kurmaları ve kurulmuş olanlara girmeleri, siyasi parti ve derneklerin birden fazla konuyla ilgilenmeleri, bakanlar kurulu kararı olmadan "milli ve "cumhuriyet" kavramlarının derneklerce kullanılması yasaklanmıştır (MAZICI, 1996a: 67-68). Çıkarılan yasaların katılığı ve alınan istihbaratların Türk hükümetlerince zamanında değerlendirilmesi, S.Şefik Paşa'nun tutarsız ve dayanaksız örgütlenme girişimlerini başarısız kılmıştır. Her ne denli 150'liklerin yurda dönme süreleri iki ayla sınırlandırılmışsa da¹¹ S.Şefik Paşa, af yasanın yürürlüğe girmesinden yaklaşık iki yıl sonra, Mayıs 1940 başlarında Lübnan'dan Türkiye'ye dönmüştür. Ankara'ya gelen S.Ş.Paşa, dönemin Adliye Vekili Fethi Okyar'la, Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç'la ve Eskişehir Milletvekili Yusuf Ziya Özer'le görüşme olanağı bulmuşsa da, çaba ve girişimlerine karşın benzeri olanağı, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'den bulamamıştır. Böylece, Ankara'dan ayrılan S.Şefik Paşa, İstanbul'daki kızı Talia Sörmez'in yanına gitmiştir (EGMAPK, Belge No: 12222-18/1).

10 (EGMAPK Belge No: 12222-18'deki Ş.1, günümüzdeki Emniyet Genel Müdürlüğü Terörle Mücadele ve Harekât Şubesi olan ve o dönemde siyasi şube anlamına gelen Şube 1. Müdürlüğü'dür. İstihbaratı yapan kişi ise kesin olmamak koşuluyla Fiaber Servisi Müdürü unvanıyla imza atmıştır

11 S.Şefik Paşa'nın Türkiye'ye gecikmeli dönüşünün bizce olası nedenleri şunlardır: 1. Af yasası çıkınca iki ay içinde S.Şefik Paşa yurda girip, tekrar çıkmış olabilir. Ancak, yukarıdaki mektuplardan anlaşıldığına göre bu olasılığın zayıf olduğu söylenebilir. 2. 150'lik olmakla birlikte Heyet-i Mahsusa kararı da alınmış olan S.Şefik Paşa ve aynı kararı almış olanlara ülkeye dönüş için süre sınırlaması koyulmamış olabilir ki, eğer öyleyse biz bu konuda bir bilgiye rastlayamadık; dolayısıyla bu olasılığın da zayıf olduğunu söyleyebiliriz. 3-150'liklerin ülkeye dönüşleri için belirlenen iki aylık sürenin isteyerek ya da istemeyerek yetkililerce gevşek tutulmuş olması olasılığının güçlü olduğu kanısındayız.

SONUÇ

Çalışmamızın konusu olan 150'likler, Cumhuriyetin ilan edilmesi nedeniyle çıkarılan 26 Kânunevvel 1339 (26 Aralık 1923) tarihli Türkiye'nin ilk genel af yasasından yararlanamadıkları gibi 16 Nisan 1340 (1924) tarihli Lozan Barış Antlaşması nedeniyle çıkarılan ikinci genel af yasasının da kapsamı dışında tutulmuşlardır. Her iki genel af yasasının dışında kalmalarına, gerek TBMM gerek basın, gerekse Türk kamuoyu büyük bir destek verdiği gibi, 28 Mayıs 1927'de bu kişilerin TC uyrukluğundan çıkarılmalarına ilişkin hükümetin hazırladığı yasaya da benzeri desteğin verildiği görülmektedir. Çünkü anılan kişilerin "vatan haini" olduklarına yönelik inanç, geçerliğini hâlâ korumaktadır. Cumhuriyetin 10. yıldönümü nedeniyle çıkarılan kısmi siyasi aftan da 150'liklerin yararlandırılmaması, yukarıda anılan kesimlerce uygun bulunmakla birlikte, bu aftan yararlanacak diğer siyasi suçluların bile affedilmemesi yönünde istemler oluşmuştur. Cumhuriyetin 15. yılında 29 Mayıs 1938'de çıkarılan siyasi affın 150'likleri içermesi, diğer af ilanlarından farklı olarak bazı gazetelerde destek bulmuş, ancak TBMM'nde bu affa da sıcak bakılmamıştır. Bizce af süreçlerinin bu biçimde başlama ve sonuçlanmalarının olası nedenleri şunlardır:

1-Batılı ülkelerden farklı olarak Türkiye'de adi suçluların affına genelde sıcak bakılırken siyasi suçlular için benzeri savı ileri sürmek doğru değildir. Bunu, "vatan bütünlüğü" ve "ülke güvenliği" söylemlerinin Türk siyasal kültüründe ağırlıklı bir biçimde yer almasıyla açıklayabiliriz.

2- Yine Batılı ülkelerle karşılaştığımızda affa en çok başvuran ülkenin Türkiye olduğunu söyleyebiliriz. Çağdaş ülkelerde kral/kraliçe, başkan ya da parlamentolar çok özel durumlarda ve oldukça az sayıda af çıkarırken, Türkiye'nin affa bu denli sık başvurmamasının nedeni bizce, hem suçun kapsamının çok geniş tutulması, hem çağdaş siyasal kurumsallaşmanın oluşmaması sonucu, cezaların önleme gücünün yetersizliği ve suçluların topluma kazandırılma yönünde zayıf kalınması, hem de kimi durumlarda hukuk felsefesine aykırı olarak önce ceza verilip sonra suçun belirlenmesi yönteminin izlenmesidir. Bunları, 150'liklerin gerek saptanmasında gerekse yurttaşlıktan çıkarılma resmi eylem ve girişimlerinde görmek mümkündür. Bir başka deyişle, Lozan görüşmelerinden başlayarak "hain" olarak nitelenen kişilerin tutarını Rıza Nur Bey gelişigüzel 150 olarak belirtmiş, TBMM'de de gerçek vatan haininin kimler olacağı konusu netlik kazanmadan 150'lik liste hazırlanmıştır. Dahası, vatan haini olarak nitelenen, ancak 150'lik listeye sığmayarak sayıları 1000'leri aşan kişiler için Tabiiyet Kanunu'na dayanılarak bakanlar kurulunun çıkardığı bir kararnameyle bunların TC uyrukluğuna düşürülmüş, mülkiyet ve miras hakları ortadan kaldırılmıştır.

Kişisel düşmanlıkların da belirleyici rol oynadığı izlenimini edin- diğimiz ve bu özelliğiyle nesnel hukuk ölçütlerinin titizlikle dikkate alınmadan hazırlandığını sandığımız her iki listeye girenler arasında suçsuz sayılabilecekler yer aldığı gibi, gerçekten suçlu sayılabilecek bazı kişiler liste dışı kalabilmişlerdir. Böylece, 150'liklerin affedilmesi girişiminin devletin en üst katmanında yer alan Cumhurbaşkanı Atatürk'ten gelmesini, merhamet, hoşgörü gibi konuyu saptıran ve dramatize eden yaklaşımlarla ele alınamayacağını, ancak Atatürk'ün dönemdaşlarından daha uzak görüşlü ve akılcı bir devlet adamı olması varsayımıyla açıklayabiliriz.

3-Henüz 150'liklerin yurtdışındaki etkinlikleri hakkındaki belgelere ulaşmadan önce yaptığımız başka çalışmalarımızda, Cemiyetler Kanunu'nun çıkarılma nedenlerini ve 1931 Matbuat Kanunu'nun çıkarılmasını ve 19 yıl içerisinde basın özgürlüğünü kısıtlayıcı yönde beş kez değişikliğe uğratılmasını paranoya derecesine varan parti devleti politikasının otoriter bir uygulaması olarak nitelemiştik. Bu tür uygulamaların otoriter olduğu konusundaki saptamamızı saklı tutarak, anılan yasaların çıkarılmasında ve değişikliğe uğratılmasında asıl hedef kitlenin 150'likler ve onların yurtiçindeki destekçileri olduğunun bu çalışmamız sırasında ayırdına vardığımızı vurgulamak isteriz (MAZICI, 1996a: 67-68; MAZICI, 1996b: 153).

4- Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllar bağlamında, daha önce değindiğimiz çağdaş siyasal kurumsallaşmanın yetersizliği, Türk hükümetlerini doğruluk derecesi yorumlarını burada yapmayı yersiz gördüğümüz, birtakım antidemokratik uygulamaya yönlendirmiştir. Başta S.Şefik Paşa'nın sürgünde Türkiye aleyhine giriştiği etkinlikler olmak üzere, bazı 150'liklerin de aynı yönde etkinlikte bulunması, hükümeti bu tür uygulamalara ve yasal önlemlere zorlamış görünmektedir. Bu önlemler yeterince etkili olmuş olmalı ki, ülkeye dönen 150'liklerden hiçbiri devlet aleyhine bir girişimde bulunmadıkları gibi, eski mesleklerini sürdüren gazeteci 150'likler de yaşamları boyunca Cumhuriyet lehine ya da aleyhine olmak üzere siyasal içerikli yazı, roman, öykü vb. bile yazmamışlardır.

5-Affedilmelerinin üzerinden 61 yıl geçmesine ve hiçbirinin hayatta kalmamasına karşın, Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi'nden 150'liklere ilişkin bazı belgeleri, güvenlik gerekçesiyle elde edemedik. Bu da bize, Türkiye'yle Batılı ülkeleri karşılaştırırken, Türkiye'nin kendine özgü siyasal yapısının ne denli kırılğan olduğunu, siyasal kararların kaypak bir zemin üzerinde alındığını ve buna bağlı olarak, evrensel nitelikli, devlete karşı bireyi koruyan "hukuk devleti" yerine, zaman ve mekân koşullarına göre değişen ve bireye karşı devleti koruyan "yasa devleti"nin egemen olduğunu göstermektedir (MAZICI, 17 Haziran 1989). Bu bağlamda, Cumhuriyetin kuruluş felsefesine aykırı olarak, "hukukun üstünlüğü" anlayışının uygulamaya dönüştürülemediğini söylemek, basite indirgenmiş bir abartma olarak nitelenmemelidir. Öyle

ki, tarihsel gelişimi içerisinde, hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti anlayış ve kavramları, ancak yasama, yürütme ve yargı erklerinin ayrımıyla, yargının bağımsızlaşması sonucu varlık kazanabilirken, 150'likleri de kapsayan af yasaları ve yasaların çıkarıldıkları dönemde, güçlerbirliği ilkesine dayalı 1924 Anayasası'nun yürürlükte olması, tek parti yönetimini yasa devleti uygulamalarının doruğuna çıkarmıştır.

6-Ayrıca, nazırlık, âyan üyeliği, valilik, mutasarrıflık, elçilik, genel müdürlük gibi devletin üst düzey karar alma, ya da uygulama mevkilerinde görev yapmış bazı 150'liklerin, belgelerde gördüğümüz üzere, Türkiye aleyhine giriştikleri eylemlerdeki ütöpic ve tutarsız taktikleri, varsayımlar üzerine oturtulmuş stratejileri, kullandıkları üsluptaki düzeysizlik ve düşüncelerindeki çelişki ve sığılık da, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde içine düştüğü yönetim zaafını açıklayıcı bir etken olarak kaydedeğer görülmektedir.

Kaynakça

- AKGÜN, Seçil (t.y.), "Barış mı Birinci ve İkinci Lozan Görüşmeleri," *XI. Türk Tarih Kongresi C. IV*, (Ankara: TTK Yayınları).
- ATAY, Falih Rifki (1 Haziran 1938), "Afiv," *Ulus*.
- BİNGÖL, Sedat (1994), *Yüzellilikler Meselesi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- COŞAR, Ömer Sami (1964), *Milli Mücadelede Türk Basını* (İstanbul).
- EGMAPK (T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Araştırma ve Koordinasyon Daire Başkanlığı) Yayın No: 129.
- GENÇOSMAN, Kemal Zeki (1981), *Devleti Kuran Meclis* (İstanbul: Hürriyet Yayınları).
- GEZGİN, S. (30 Haziran 1938), *Kurun*.
- İNÖNÜ, İsmet (1992), *Hatıralar 2. Kitap*, (Ankara: Bilgi Yayınevi).
- KUTAY, Cemal (1995), *150'likler Faciası* (İstanbul: Tarih Kütüphanesi Yayınları).
- MAZICI, Nurşen (1984), *Belgelerle Atatürk Döneminde Muhalefet 1919-1926* (İstanbul: Dilmen Kitabevi).
- MAZICI, Nurşen (17 Haziran 1989), "Hukuk Devleti mi Yasal Devlet mi?," *Cumhuriyet*.
- MAZICI, Nurşen (1996a), "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu," *Atatürk Yolu* (Y. 9, C. 5, S. 18).
- MAZICI, Nurşen (1996b), *Celal Bayar: Başbakanlık Dönemi 1937-1939* (İstanbul: Der Yayınevi).
- MERAY, Seha L. (çev.) (1969a), *Lozan Barış Konferansı T. I, C. 1, K. 2* (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları).
- MERAY, Seha L. (çev.) (1969b), *Lozan Barış Konferansı T. I, C. 1, K. 1* (Ankara: A.Ü. SBF Yayınları).
- NADİ, Yunus (27 Haziran 1938), "Affa Dair Bizim Reyimiz Şimdiden Kocaman Bir Pasodur," *Cumhuriyet*.
- NADİ, Yunus (1 Temmuz 1938), "Yüzellilikleri Affetmek mi?," *Cumhuriyet*.
- NUR, Rıza (1991), *Lozan Hatıraları* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları).
- SOYSAL, İlhami (1985), *150'likler* (İstanbul: Hür Yayınları).
- TUNAYA, Tanık Zafer (1986), *Türkiye'de Siyasal Partiler C.2* (İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları).

T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü (1973), *Türk Dış Politikasında 50 Yıl: Lozan 1922-1923* (Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü Yayınları).

T. İş Bankası (1985), *TBMM Gizli Celse Zabıtları* (Ankara: T. İş Bankası Kültür Yayınları).

URAN, Hilmi (1959), *Hatıralarım* (Ankara).

YALÇIN, Hüseyin Cahit (31 Mayıs 1938), "Ürümü Af," *Yeni Sabah*.

YALMAN, A. Emin (2 Haziran 1938), "Af Kararının Manaları," *Tan*.

YALMAN, A. Emin (30 Haziran 1938), "Bayar'ın Verdiği Hesap," *Tan*.

BELGELER

Belge No:2 C8

Ö R N E K

18/10/938

Süleyman Şefik paşa :

Cebel Lübnanın Ariyya - Kehale mevkiinde oturan eski 150
liklerden Süleyman Şefik paşa ile sık sık görüşüyorum . Merhum şimdi
Mısırlı milyoner doksanlık hristiyan damadının servetine güvenerek
daha ziyade yüksekte atmaktadır . Bir yalan masalı kadar uzattığı
saçma manzumesini behemshal tab'ettirerek Türkiyeye ithal eylemeğe
hazırlanıyor . Bu manzumeye bir de peşir hâtime ilâve edecek ve Türk
Milletini tamamen ayaklandırmaya çalışacaktır . Hatta : " İnzam ile
neğredeceğim . Kimseden pervam yoktur . Türkiyedeki çocuklarıma bir
fenalık yaparlarsa onlar da kaçar ., Mısır'a ~~giderler~~ giderler . Za-
ten üç kızımı O rezalet ; diyarından kurtardım . Kızlarıma namus ; ve
şereflerini artık tahtimuhafazaya aldım . Neden korkacağım . Diyor .
Fakat henüz bir matbaa ile ittifak edemedi . Yalnız pek ziyade istical
eyliyor . Baruttaki ermeni matbaacılarla görüşmeğe çalışıyor . Onun
isticaline sebep de hem Türkiyede yakında dahilen bir inkilâb olaca-
ğına kani olmasın , hem de yeni Mısırlı paşa damadına kendisini faal
ve muktedir bir ihtilâlcî olarak göstermek istemesidir .

Süleyman Şefik , henüz yalnız ismini koyduğu " Üc Derneği
isimli cemiyet muhayyalesini müstakbel Türkiyenin ilk Hükümetine ~~riko~~
bir esas farzeyliyor . Kendisi de O Hükümetin hem Başvekili , hem de
Harbiye nazırı olacaktır . Makam saltanatı ihya ettikten sonra , ora-
ya getireceği bir çocuk prensede padişah yapacak kendisi de naip salta-
nat olacaktır . Merhum bu muhayyel Hükümet ve saltanat için şimdiden
bir takım projeler ve siyaset şekilleri düşünüyor . Mahaza , onun bu
projeleri henüz kimsenin malûmu değildir . Zira kimseye açmamıştır .
Kabil hitap kimse bulamıyor .

Aşlinin aynıdır .

R. Erdem

MİKRO-FİLME ÇEKİMİ YAPILDI.

Belge No:2 D1

S Ü R E T T İ R

Süleyman Şefik paşa ,evvelcade raz edildiği üzere son af kanununa tekaütlük hukuku müstesnasına mügayir ve mühil görüldüğünden Türkiyeye avdet etmiyor. Fakat bunu sarahatle herkese böyle söyleyerek bu gitme işini siyasi bir sebebe atf ederek diyor ki : " ben artık o türadiler hükümetinin hükmü altında bulunmak istemem onlar baki kalıncaya ben o diyara ayak basmam ve onları çalıştırdıkları sariri mağsubelerinden atmadıkca rahat edemem. Binaenaleyh bütün kudretimle onlarla mücadele edeceğim. Senelerdenberi ses çıkarmıyordum. Helki memlekette hayırlı bir inkilap olur diye bekliyordum. Fakat anlaşılmıştı ki faaliyet lazımdır. Halk bir muharrik arıyor. İşte bende sekse yaşında ihtiyar bir devlet ve millet emekdarıyım. O devleti -n nan venemi ile büyüdüm. Üçümdü o millletin halasına vakf eylesim. Heralde -e ya vmi halas ve inkilap pek yakındır. "Bunu söyleyen paşa aynı zamanda yazdığı tekerleme nevinden başı sonu meçhul sayıslı gayri mahdud meşhur manzummesini herkese hemen okuyor. Ve bütün boş zamanını bu manzumeyi tevasit ve tatvile hasr eyleyor.

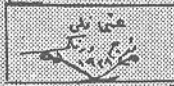
Rakımilhuruf ,paşayı sık sık ziyaret eylesim. Oda bana birkaç defa geldi' bu derece sık görüşmeyi benden ziyade o isteyordu. zira bana hitaben dedi ki dediki:oğlum atası muhaliflerden yalnız sizi görüyorum. gılığuşis tam bir türk vatanperveri gibi temiz ruhlu bir muhalifsiniz. Binaenaleyh sana fikrimi açıyorum" Sizinle yeniden cıadı esaslara müstenit bir ittifak akt eylemek isteyorum". "Bisim eaki cemiyet ve tarıkt devam edemedi zira ala kadar kimseler ihmalci çıktılar. Binaen aleyh ena artık lağv eyledim.

Şimdi yeniden bir Oc derneği ismile bir cemiyeti ihtilaliye kurdum Bununreisi benim. Fakat reis tabiri kullanılmayacaktır. Kumandan kapyan deni ecektir. Kaptan hoş bir tabirdir. Cemiyi süren idare eden demektir. "Bizinki de tıbbi bir harp gemisi gibidir. Fakat herkes bundaki noktayı iyi anlamaz ondan dolayı kumandan demek isteyorum. Bu Oc derneği kemalistlerden mazlum türklerin intikamını alacaktır. Bu mazlum Türkleri n başında hanıdanı ali osman vardır. Oğlar hakikaten mazlumdurlar. hatta delileri çillleri bile mazlumdur. Zira onları deli cahil ve akılsız birakanlarda hep bu kemalist riz ağabeyileri olan ittihatçı hergelelerdir. Zaten yazdığım manzumede dedim. herbi umuminin mesulleri ve harpten şera neâfiseleñ İstanbulunve İzmirin İsgalinin bütün mesulleri ittihatçılardırki **İ. MEHMET FİLMİ** halefi işte bu kemalistlerdir. Binaenaleyh **İ. MEHMET FİLMİ**

Belge No:2 D2

1- Derneği kurmalıyız. Hertaftaki affa imabet etmeyen mühalifleri bu derneğe almaya çalışmalıyız. Bir kısmı sen bir kısmı ben muhabere ederiz. Bir kısmı resen konuşuruz. hülasa haricte kalanların işe yarayanlarına derneğe alırız. Bu af iyi oldu. Çiden gitti kalanlarında kemalist olmayacakları anlaşılır. Bu halde biz bu kalem karlatıgı mesele ederiz. Vaka bunların hepsini almamız işlerinde birtakım kıymetsiz, ahlakız ağır ve varaki derneğe onkran girmesi bizim için bir laka olur. Avvelenirde derneğe alınması zaruri olanlar şunlardır. varkes Ehem, Hegit, kardegi, sabık geyhilişen sabri, zeynelabidin hoca mehmet ali bey, rami azmi, şamaki beşrhani beyler ceziredeki kürt beyleri, hanıdandan bir kaç prenses, bir kaç damat paşa, filosof Rıza teffik daha orada burada kimler kalmış ise, isimlerini adreslerini öğrenerek onlara derneğe alırız.

2- Derneğin bir mührü olacaktır. Bunun şekli şudur.

Mührün içindeki iki karşılıklı kılıç yavuz sultan selim ile atih sultan Mehmedin kılıçlarını temsil etmektedir. Bu mührü behemhal acilen yaptırmalıyız. 2. Mührüdeki osmanlı tabiri mahsus konulmuştur. Hem saltanata alamettir. Hem de bilatafrik cins ve mezhep olduğuna delildir. Bundan dolayı Ermenigari rumkari, garkeşleri arapları, araputları vekürtleri bir araya toplanmak maksadıyla tabiri ihtiyar eyledim.

3- Derneğin gayesi sariktir. Saltanati megrutayı ihya ve isade eylemek yalnız gımdilik hilafet noktasından bahsetmeyelim daha doğrusu müslimaneler içinde bundan bahsedebiliriz. Fekat hristiyanlar ecnebler yanında katiiyen hilafeti İslamiyenin imdesinden bahsolumuz. Bu halde gayemiz osmanlı saltanatının megruti bir şekilde olarak yeniden ihya etmektir. Herkes bilatafrik cins ve mezhep o devletin tabasıdır. Kürt arap islam hristiyan ihtilafa yoktur. Ne turan var ne de Türk var, osmanlı herkesi içine alan bir mukaddes tabirdir. Bu esas gayeden sorabittabi bir nizamname yap ıktadır. Bu nizamnameyi biz müferriden yapmayalım. Dernege lekal 10' aza elikten sorabittabi İe azyımdessis heyeti adederek nizamnameyi o müessesisin heyeti marifetile yaptıralım. Taki Bilaharakılıkale mucip olmasın. Makin Hance Nizamnameye ihmal ol macak maddeler şunlardır.

Şeref ve mahremiyeti nisvanın muhafazası

MÜHÜR FİLMİ
ÇEKİMİ YAPILMIŞ

Belge No:2 D3

Şapkanın refi ve ihtiyari bırakılması
 Hurufu kâimeniniadesi ve latin harflerinin iptali
 vilayetleri tevâi ile bunlara dâhilen tevâimezuniye itası
 ark valiliklerine hususi bir idarenin tatbiki
 Kürt, ermenice, gibi büyük kitle lisanlarına imtiyaz kışğı
 kürt ve ermenilerin hükûmete tamamen işbiraki zımında bir takik tedabiri
 esasıye alınması
 Heykellerin keli veyerlerinecazımı selâhiyeden olma/ abideler rekzi
 Devletimizin bitaraf memleketler arasına girmesine çalışılması
 olmazsa İngiltere faransa rusya ile sıkı bir dostluğun t. mini veher devle
 e ile dostluk temini
 balkan ittifakının idamesi
 Müslüman devletlerle daha kuvvetli bir ittifak vücûda getirilmesi
 merkezi hükümet bahsine gelince bu nokta 16 kişinin reyine muhavveldir.
 önce merkez ya ankara ya ipka veya konyaya tahvil olunmalıdır.
 4- Derneğin wzifeleri
 a- İzaîğin "ankaya haykışuna hitap manzumesini hemen tabettirmek ve
 bütün varki ve merkezi anadoluya göndermek
 B- Merkez egi dostu ahbabı ve akrabası ile muhabereye hi met eder işiride
 taraftar peyda ederiz .
 c- İçeriye adamı mahsus göndeririz. Bilhassa kürt bylleri derneğe girerler
 ise vilayeti şarkiyeyeademi mahsus izamı çok kolay olur.
 Ç- Ecnabilerle gayri resmi temas lasımdır. Fakat onlardan ne paraisteyelim
 ne de askeri yardım tale p edelim.
 D- Mütemaâiyen beyanname yazıp yollayalım. Bunlarışeaid lisanlarlayazalım
 taki halk bu alçak kemalistleri mahiyetini anlasın
 E- Ermenilere takarrüp edelim. Amerikadaki ermenilerle muhabere edelim.
 F- "rap devletleriyle gizlice şimdiden anlaşmalıyız. Bu gün vaziyet pek
 müsaattir. Kemalistlerin skemeron livası miscehâsinden dolay araplar Türki
 ye ye diğ bileyorlar. Biz onları kolayca halli müskilat eyleyiz. İskeçe
 fondaki hukuktan ferâğat ederiz;
 İşte derneğimizin esasları bunlar olacaktır. "ahaza - **MURRO FİLTİZ**
 erse o zaman neue karar varilirse ona göre hareket olunacaktır. "iyem
 Bütün haneşanı derneğe almaktır. "fendim bu haneşan mukâdeestir. Fakat ne
 vaneşanlık. ne haneşan hazretti. "übr görme glerdir. Ben onları derneğe

Belge No:12222/9/2

Diyaret İşleri Reisliğinin 579 sayılı yazısı örneği.

ZATA MAHSUSTUR:

Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne

25/7/935 Tarih ve 7064 sayılı yazıya karşılıktır :

Sakit Osmanlı hükümetinin eski şeyhülislamlarından ve 150 liklerden Mustafa Sabri Efendinin (Kavli Filmer'e = kadın hakkında sözüm) başlığı altında yazdığı risalenin hulasası meali :

4/ II.- Mısırda kadınların serbestisi hakkında erbabi kalem ikiye ayrılarak bir zümre kadınların serbestisini diğer farkada kadınların tesettürünü müdafaa etmişler her zümre kendi fikrini terviç için istinat noktaları aramıştır. Tesettürün lüzumunu söyleyenler Kur'ana edahisi peygamberiye istinat etmişler. Serbesti taraftarı olanlara garbın g'z kapastırın terakkiyyat ve inkişafatı hazırawı kadınların hayata atılarak erkeklerle yarışmasına çalışmalarına medyun olduğunu ileri sürmüşler bu yolda da bir çok misaller serdoylemişlerdir .

Türkiye cumhuruna ve müessiselere olan inkılâp reislerine hücum için daima vesile arayan sakit hükümetin eski şeyhülislâmı Mustafa Sabri efendi de bu yoldaki münakaşa zeminini kendisine müsait bularak yine bermutat tecavüzata başlamış pek tabii olarak Türkiye Cumhuriyeti rüesayi muhteremesine isnat kusur etmek üzere tesettür taraftarlarını iltizam ile ağızına gelen her şeyi söylemiştir .

3 - Kahire muharrirlerinden şapka giymeğe cahaletten başka hiç bir şey mani bulunmadığını beyanla şapka giymek için teşciatta bulunan Mısır'ın genç kalemlerine karşı Sabri efendi yine galeyana gelerek Türkler gibi îlâmıyeti verai zahri nisyanı almadıkça şapka giymek mümkün olamayacağını iddia edecek kadar ileri gitmiştir .

4 - Sabri efendi risalenin nihayetine doğru kadınlarla erkeklerin ihtilâtına ve kadınların mahrem olunan erkeklerle dansetmelerine nakli kelam ile çok alehydarane söylemiş akıl ve şer'a uyur

MİKRO FİLM
Etiler YAKICI

4/ I.- Teaddüdü zevcatın başlangıcı, seyri, fevaidi hakkında ozabat .

Belge No:12222/9/2

2

olmayan bu vaziyette mahaziri içtimaiyeden tevakki etmek ve serbestii aifaneyi muhafaza eylemek imkânı mevkuf bulunduğunu idda eylemiş ve bir takım mesavide tadat etmiştir .

Kendisiyle hemfikir bulunan bir çok şair ve muharrirlerin sözlerini de hikâye etmekte bulunmuştur .

Bilvesile arzı hürmet olunur efendim .

2/8/935

Diyanet İşleri Reisi

--:--:--

Özü gibidir

6/8/935

MİS-O FİLMİ
KİMLİK ZARFI

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube: H.S.

Husuf: 2803

Dümmü: /

Orn:

8 IXI / 1989

Ş.İ. Müdürlüğüne

Ek: 16/10/939 tarih ve 1998 sayılı .

150_liklerden Süleyman Şefik (Paşa) nın kurmak istediği (Osmanlılar Cemiyeti) hakkında alınan mütemmin malûmat aşağıda sunulmuştur :

" Süleyman Şefik, Hilâfet bahsinde mütemadiyen fikir değiştirmektedir . son fikri : hilâfetin kar değil, zarar getirdiği (bilhassa Mısır kiralile Hicaz Melikinin hilâfet peşinde koştukları bu sırada) -fikrini ileri sürüyor. Damadı ve sakit şehzade Ölü Ziyaeddinin oğlu Nazmi Osmanlı tahtına iclas hülyasıle eski halife Abdülmecide atıp tutmakta ve ve bu gayeyi göya tahakkuk ettirmek gayesile programı aşağıda yazılı (Osmanlılar Cemiyeti) ni kurmak tasavvurundadır.

Madde: 1 - Türkiye imparatorluğunun bânisi Osmanoğullarıdır. Bundan dolayı bu devletin ünşanı daima Osmanlı devleti olduğundan cemiyetimiz O namla tesmiye olunmuştur.

Madde: 2 - Devletimizin usulü meşrûtiyeti meşruadır. iki meclisle idare olunacaktır.

Madde: 3 - Ayan Meclisi; devlete hep güzide hizmetleri mesbuk , asil ve necip alleler efradından ve Padişah tarafından nasb ve tayin olunacak âzalardan terekkep eder.

Madde: 4 - Ayan ve nebusan olacak zatların en az 3 göbek anadoluda tavattun etmiş olması şarttır.

Madde: 5 - Ordu erkânının dahi kendisinin ve pederinin anadoluda mutavattin ve mütevellid olması şerâittendir .

Madde: 6 - Anasil Anadoluda mütevellid olmayan kimselerin terfi ve terakkisi babında ayrıca nizamname yapılacaktır.

Madde: 7 - Cemiyetimiz ahvali hazıra icabı bir cemiyetisairriye - dir. şukadar ki; eghas malûm olmamak suretile ; cemiyet ünvanile her

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI.

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube: _____

Hususi: _____

Umumi: _____

Os: _____

- 2 -

türlü neşriyat yapılacaktır.

Madde: 8 - Cemiyet azası 3 sınıftır. Müessis, Faal ve Muhib âza. Müessisler cemiyetin umumî merkezini teşkil ederler. İçlerinden birisi reis olur. Aza ancak bu reisî tanırlar. mütebaki müessisler mahfidir.

Madde: 9 - Cemiyet 9 aza bulunan muntıkada bir şube küşadını alâkadarlara bahşeder.

Madde: 10- Cemiyetin her sene içinde dört defa büyük kongresi olacaktır. (Ahval müsait olmazsa bu kongre adedi lüzumu kadar tenkis olunur.)

Madde: 11- Cemiyetin anadoludaki aza ve mensupları dahi faal ve muhib aza olarak alınırlarsa da icabı takdirde Anadoluda bir takım hususi vaziyetlere göre cemiyetin şekil ve ahvalı tebdil olunabilir.

Anadoludaki şubelerin haricindeki umumî merkezle muhaberesinin usretine mekni anadoluda bir goban arayı kâmilan idare eder. ve Umum merkezle muhabere eyler.

Madde: 12 - Cemiyetin gayesi idamei saltanatı meşrua ve ananeti ulviyei milleti muhafaza, orduyu tenvir, bir takım bidatları imha, din mezhep, fikir hürriyetleri; itikadi temin; inhisar ve ihtikarı ilga ve halkı terfintir.

(Lâtin harflerinin, şapka ilbası lâdiniligin ilgası matluptur. Şarktan elimizi çekersek mahvoluruz. 300 milyon islâmı düşünmek lâzımdır.)

Madde: 13 - Cemiyetimizin harici siyaseti :

Ecnebi devletlerle dostluk, hiç birile ittifak etmeyerek selâmetimizi muhafaza, Şark devletleriyle kardeşçesine münasabat idame etmek.

Madde: 14 - Cemiyete dühül şartları :

Namuslu, şerefli, casus olmayan, bir ecnebi devletin hizmetine girmeyen, memlekette aile sahibi, münevver fikirli, meşrutiyetperver.

Belge No:12222-18

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube:

Husust:

Umumi:

Öz:

- 3 -

hanedana sadık, bir mahkûmiyeti olmayan kimseler cemiyete aza alınır-
lar .

(Bir ecnebî devletin hizmetine bizaruretin girmiş fakat vicdani
pâk kimseler bu bahisten hariçtirler.)

Madde: 15 - Aza badeltahlif kaydolunurlar.

Madde: 16 - Muhip aza ,gayrı müslim vatandaşlardır. lâkin bun-
ların da içinde bir takım iftirakcüyâne harekâta iştirak edenler ka-
bul olunmazlar. (Fakat Kemalîlerle harbetmiş ve Kemâlî devletinin maza-
limine karşı kıyam etmiş kimseler müstesnadırlar.)

Süleyman Şefik bunun esbaba mucibesi hakkında şunları söylemekte-
dir :

" Bâ gün tahakkuk etmiştir ki; Türkiye uçurumun kenarındadır. mah-
volacaktır. Türkiyeyi parçalayacaklar, Cumhur ricali de birer tarafa
kaçacaklardır. Çantaları hazır ve paraları Avrupa bankalarına mevdu-
dudur. Ağabeyleri İttihatçılar öyle yapmadılar mı ?.

Şu hâlde acele dahile ve harice karşı emniyet telkinine, kimse ile
hususatımız olmadığına inandırmaya çalışmaya başlamalıdır.

Eğer Abadolu halkına sesimizi işittire bilirsek; iş kolaylaşır
Millet mazlum ve pek biçaredir. Bir düzine lekesiz cevherli arkadaşımız
olsa kâfidir . Hanedan bizimle beraber yürümelidir . İlk hamlede İn-
giltere, İtalya ve Arabistan İran bize yardımcı olur. Bu yahudi hüküme-
tine dünya düşmandır. Bu iş için beşbin altına ihtiyaç vardır. bunu Ma-
sır, Hindistan ve diğer devletler de verirler. fakat maksadımız hiç bir
devlete satılmak değildir.

Cemiyetimizin temeli Türklerdir. **HEKİMİ YAPILDI.** Kapatılmı-
dukça kapamalıyız. Zira Türk olmayanlardan hayır ve menfaat gelmez.

Belge No:12222-18

81-5555:00-0000

/ 198

T. O.
DAHİLİYE VEKÂLETİ

Emniyet Umum Müdürlüğü

Öz:

Şube:

Husuf:

Umumî:

- 4 -

26.2

Biz ittihatçılara, Kemalistlere benzememeliyiz. İfakat zahiren bütün vatandaşlara karşı müsavî muamele eder gibi görünmeliyiz.

Türkiye harbe girer girmez işe başlarız. zira O zaman Türkiye az zamanda istilâya uğrar vaziyet müsait olur. biz hazırlıklı olursak memleketi işgal ve istilâ felâketinden kurtarız.*

H.S. Müdürü

ST
8.XI.89

Kısaca Özi Önce
aldı ST
9.XI.89

J. K.

9-11-911
T.B

MİKRO FİLME
ÇEKİMİ YAPILDI

Belge No:12222/18/1

T.C.

8 / 5 / 1940

ANKARA VİLİYETİ

Emniyet Direktörlüğü

Şube : I B-II

Husul : 5743

Umumi : 11881

H: 150 liklerden Süleyman Şefik'in İstanbul'a gittiği ve buradaki temasları.H.

SAKLIDIRZATA MAHSUSTUR

Dahiliye Vekâletine

4/5/940 tarih ve Emniyet.Ş.I.B.2. 5633 sayılı yazımıza Ektir:

150 liklerden Süleyman Şefik bu sabahki Toros katarile İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmıştır. Ankara'ya geldiği gün misafir olduğu Ankara palas otelinde biras istirahat sonra bir taksi ile adliye vekâletine giderek Adliye vekili Fethi Okyar'la görüşmüş ve avdetinde Lübnandan beraberinde getirmiş olduğu eşyaları meyhanında bulunan ve İstasyonda muayene edilmek üzere gümrük memurları tarafından alıkonulmuş olan Radyo makinesini almak işile meşgul olmuş ve kızıltoprakta Reşid paşa caddesinde 40 sayılı evde oturan Fahri Söylemez'e de (Ankara'dayım hareketimi bildiririm) meşinde bir telgraf çekmiştir 5/5/940 tarihinde yine bir taksi otomobilile Çocuk sarayı caddesinde 51 numaralı evde oturan Gümüşhane mebusu Hasan Fahri Ataç evine giderek 45 dakika kadar kaldıktan sonra yenişehirde Yüksel caddesinde Genbank apartimanına uğrayarak aynı apartimanın 5 numaralı dairesinde oturan Eskişehir mebusu Yusuf Ziya Üzer'le yarım saat kadar görüşmüş ve saat 16,30 da Çankaya köşğine giderek nöbetçi yaverle bir kaç dakika ayak üzeri görüştükten sonra otele avdet etmiştir. 6/5/940 tarihinde münakalat vekâletine gitmiş ve vekil tarafından kabul olunarak 25 dakika kadar görüşüp oradan genelkurmay başkanlığına giderek sayın maraşalı ziyaret etmiş istemiş isede görüşmeyerek avdetinde eskişehir mebusu Yusuf Ziya Üzer'in yanına uğrayıp bir saatten fazla kaldıktan sonra otele dönmüştür. 7/5/940 tarihinde bulunduğu otele Eskişehir mebusu

./.

Belge No:12222/18/1

T. C.
ANKARA VİLAYETİ

Emniyet Direktörlüğü

Şube : B

Husuf :

Umumi :

H :

(2)

Yusuf Ziya gelmiş ve odasında bulunula bir saat kadar görüşmüştür. Aynı tarihte riyasetictimhur genel sekreterliğine verilerek ve Millî Şefimize sunulmak üzere Ankara palas oteli garsonlarından Mehmet vasitasile bir mektup gönderdiği görülmüştür. Yine aynı tarihte yukarda zikredilen adrese (Bu gün akşam saat 8,20de Haydarpaşada bulunacağı) diye bir telgraf çekmiş ve İstanbulda bulunan oğlundan namına bir mektup gelmiştir. Telgraf çektiği adreste oturan Talia, kendisinin kızı olduğu öğrenilmiştir. Hareketi İstanbul vilâyetine ve Ankara Emniyet baş müfettişliğine bildirilmiştir. Arzedirim.

Vali

Tandoğan

5

1

Em. U. M.	8.5.40
D:	55144
★	10 Mayıs 1940
No.	49401

Ş-1
10/5/40

Em. U. M.	9.V.40
031701	
MİKRO FİLM	
PERİMİ YAP. 191	

14.5.40

icabı yapılırsa
PK

Belge No:12222-68

İskenderiye, 17 B. Kanun 1929.

31-12-29

İsmet Paşa Hazretleri,
Baş Vekil,
Ankara, Türkiye.Doğru ve
8-1-30

Haruz Çakır Keminelidir,

Makaddema hey'eti mahsusa tarafından haklarında (Hizmeti devletle ademi itahtam kararı) verilenlerin, Âli Karar Hey'eti marifetiyle icra kılınan tahkikat ve tetkikatında masumiyetleri tebeyyün edenler hakkında itâ kılınan mukarreratı adilane matbunan şartlarında mutalaa edildikçe hükümeti cumhuriyenin gımei adil ve hakkaniyeti enzarı umumiye de tecelli etmektedir. Bu ga'ar şefkat ve adaletten cesaret alan bendeniz berveçhi ati arzı hal ediyorum:

Mücadeleci milliye esnasında mahdudul adet bazı vatansızların İzmirde teşkil ettikleri mahut Çerkez Cemiyetine Yunan cebir ve tazyiki ile sevk edilerek orada bir hafta müddet cemiyeti mezkûreni efkârı hainaneleri red edildikten sonra, hayatımızın tehlikede kaldığını görerek çar naçar ve kerhen Berzek Tahir beyle beraber bunların ihzar ettikleri menhuz beyannameye vaz imza etmek mecburiyetinde bulunduk. Mahaza, Bandarmaya avdetten sonra tâ son zamana kadar mezkûr Cemiyet aleyhinde alenen beyanat ve mücadelede bulduğumuz badel istihlas Balıkesirde teşekkül eden divani harp huzurunda delaili vaziha ile isbat edilerek sedakat ve masumiyetimiz tebeyyün etmiş ve esbata beraat eylemiş idik.

Bilahire, beriüzünme olduğumuz divani harp tahkikatı ile sabit olan bu kerhen imza mes'alesinden dolayı beraat kararından dokuz ay sonra berzek Tahir bey ile birlikte yüz ellilik listeye ithal ve hudut haricine ibraç edildik. Vatana merbutiyet ve mücadeleci milliyye meyl ve sedakatimizi berveçhi ati delaili vaziha ile arz ve izah eyledik:

1. Harekâtı milliyye muhalefet kastiyle Manyas civarında harekete gelen Anıavur taraftarlarına bütün kuvvetimle muhalefet ve aleyhlerinde sâima beyanatta bulunduğundan dolayı, bendenizi cebren kendi taraftarına celp ve imtina ve ısrarım halinde mahû ve ifna etmek maksadile, yüz yirmi kişilik müsellah bir hey'et

1528
11.1.30MİN.
EKİ

evvela Haydardaki haneme ve beni orada bulamayınca bittahkik o sırada nezdinde bulunduğum Manyas nahiyi müdiri Talat beyin makamı resmisine geldiler. İşlerinden yirmi kadara müdiriyet odasına girerek müdiri mumalleyhin huzur ve muacahasında aleyhlerindeki hareket ve beyanatımdan muğber olduklarını ve o günden itibaren kendilerine iltihak ve emellerine hizmet etmediğim taktirde beni öldüreceklerini ve aralarında böyle aht ve kasem ettiklerini beyan ettiler. Hayatım cidden tehlikede idi, biraz mülhaza ile müsaadenizle bu gece düğünüm yarın sabah cevap veririm - dedim. O gece karanlıktan bilistifade Bandarmaya kaçdım, bu suretle taaruz ve sui kastlarında halas oldum. Bu tecavüz ve adavet nahiyi müdiriyeti odasında ceryan ettiğinden mücadeleyi milliyeye sedaketime ve hainlerden berattime en büyük bir delildir.

2. Yunanlıların Bandarmaya işgallerinden bir hafta sonra yine o hainler Kuvvayi Milliyeye mensup bir yüzbaşıya hanemde gizlemiş olduğumu Yunanlılara ihbar ile seksen kişilik bir yunan müfrezesi ile Bandarmadaki evimi bastırıp mevcut nakt ve bir çok kıymetli eşyayı yağma ettirdiler.

3. Bandırmanın işgalinden dört ay sonra yine aynı adamlar tarafından Manyas Türk egrafından kepekler çiftliği sahibi merhum Mehmet bey ile bendeniz hakkında Ankaranın emriyle dahilde yunanlılar aleyhinde teşkilatı hafiye yapmakta olduğumuza, ve bu hususta Ankaradan bize gönderilen bir talimat mektubu elde edildiğine dair Müsanna' bir mektup tertip ve bunu Bandırma işgal kumandanına tevdi ettiler. Bir zabıt kumandasında yarımkıgıllık bir yunan müfrezesi herikimizi mevkufen Bandarmaya sevk ve günlerce azap ve işkeneyse uğrattılar.

4. Berveçhi maruz divani harp huzurunda isbati beraat ettiğimiz halde her ne sebebe mebni ise hudut haricine çıkarılmak üzere Istanbula sevk edildik. Ne tarafa gideceğimiz hakkında Polis Müdiriyetince yapılan istihbare, İskenderiye akraba ve taallukatımızın nezdine gideceğimizi söyledik. Pasaportlarımız o yolda tanzim edilerek İzzet efendi namında sevk me'muruna verilmiş idi. İskenderiye için onbağ lira telgraf parası Konsoloshaneye vererek tevaba intizar ederken, mumalleyh sevk me'muru pasaportumuzdaki "İskenderiye" kelimesini bizden habersiz tayederek Yunanıstana yazmış, ve bizi İskenderiyeye gidiyorsunuz beyanı ile Hidiviyenin "Fezara" vaporuna irkap eyledi. Pasaportlarımızı da elimize vermeyerek İzmir yolcu olan bir polis efendiye teslim etti. Bilahire, İzmirde pasaportlarımızı almıca nasıl bir vartaya düştüğümüzü anladık. Bizzarur Pire limanına çıktık. Orada derhal vatan hainlerinin en çeni ve tecavüzlerine maruz kaldık. Hainler bizi Ankara tarafına götüreceklerdi.

Belge No:12222-68

-3-

geldiler diyerek, Yunan hükümetine curnal ettiklerinden Atınada tevrik edildik. Pasaportlarımızda "Avdetleri caiz değildir" kaydını da nazarı itibare almayarak Atınada yirmibeş gün hapsedüp badehu "Itaki" ismindeki adaya nefyettiler. Orada bir sene azap ve istirap çektik, ve ancak kefaleti kaviye ile Yunan hududu haricine çıkmak gartıyla serbest bırakıldık. İşte vatan hainlerinin husumet ve tecavuzi bizi eyyami felaketimizde ve hududumuzun haricinde de müsallet oldu. Bunlar resmen sabittir. İşte bize isnad edilen imzadaki masumiyetimizin birinci şahidi divani harpteki beraatimiz, ikinci şahidi Yunanistanda maruz kaldığımız felaket.

Balada maruzatım masumiyetimizi tamamen izhar ve isbate kâfittir. Affi âlilerine igtiraren şunu da arz edeyim ki mezkûr yüz ellilik listenin alelacele tanziminde dahi Hey'eti Mahausa kararları gibi yanlışlıklar vaki olmuştur. Mesela o menhuz Şarkı Karip Çerkez Cemiyetini teşkil eden vatansızlardan ve en mühim mügevvik ve vazilerinden Rifat, Yalva polis komseri sabıki Yakup ve cemiyetin kâtibi hususisi İsmail Hakki nam şahıslar beyannamede imzaları dahi mevcut iken listeye dahil edilmediler. Bizim gibi masumiyet ve beraatleri bittahkik sabit olanların dahil edilmesi muvafık muadele olmayacağı bedihittir. Binaenaleyh, biz bigünahlar hakkında dahi şefkat ve adaletin tegmili ile ayrıca tahkikat icra ve azabı nefi ve tağripten halas buyrulmuşluğımızı cumhureiyet ve vatanı mahkaddes namına istirham eylerim efendim.

Bandırma Manyaslı
Berao Salt

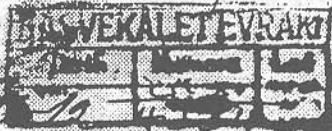
Berav Yalva

Adres:
Rue Prince Halim No.22
Bacos, Ramleh,
İskenderiye, Mısır.

M.
ÇE...

*Dahiliye vekili Beyfendi
Hazretlerine takdim*

26-12-1929

Belge No:12222-36/1

BRAND

Diyarbakir, 5 Temmuz 1932

UMUMİ MÜFETTİSLİK

Müfettiş İstihbarat
Sıra No: 415

Dahiliye Vekâletine

C - 28/5/1932 tarih ve Emniyet 2261 sayılı şifreye :

1 - Suriyede bulunan 150 lüklerden Celâl Kadri ve Hasan Sadık Gaziantaplı olup her ikisinin orada ebeveyni ve kardaşları ve daha yakın akrabalarının bulunmasına ve Celâî Kadrinin Halepte Fransız istihbaratında çalışmakta olmasına binaen Kilis cihetinden sokacağı her hangi bir adam veya yazacağı mektuba istedikleri malûmatı kolaylıkla alabilirler .

2 - Suriyede iktisadî vaziyetin bozuk ve her gün üç beş iflâs vukubulmakta ve Fransızların son zamanlarda İslâmlara emniyetleri kalmayıp memuriyetlere ermenileri tayin etmekte bulunmaları ve beş ay evvel Gaziantaptan cénubâ kaçan Gaziantap evrak memuru Tahsin ef. Halepte ancak iki ay kalabilerek avdet etmiş olmasına ve cenupta bulunan Diyarbakirli Cemil Pş. zadeler kabul edileceklerini bilseler hemen gelecekleri cihetle şimdilik Suriyeye iltica edecek memur veya ahaliden kimsenin bulunmayacağını kuvvetle zan ettiğimi arz ederim ef.

Birinci Umumî Müfettiş

9142
12.7.1932

Dahiliye Vekâletine
HUSUSİ KALEM
12183 - 7. TEMMUZ 1932

10-VI-9142
7. TEMMUZ 1932
12-7-32
No: 1147
B.7

Belge No:12222-37

G. ANTEP İLİ
EMNİYET DİREKTÖRLÜĞÜ

Bölüm : 4

Sayı : 1767

11/11/1936

Özü :
Müaire Sabri .H.

Dahiliye Vekaletine:

150 liklerden Zeynelabidin'in karısı Müaire Sabri hamil bulunduğu 13/12/1935 gün ve 2742 sayılı Suriye pasaportunu İstanbul'dan aldığı 4302 sayılı çıkış vize fişile 6/11/1936 günü Suriyeye geçerken eşya ve üzeri aranılmış isede bir şey çıkmadığı islahiye İlçebaylığına 6/11/1936 gün ve 1/826 sayılı yazısından anlaşılmıştır. Arzeylerim.

Vali

R. Emül

Emniyet İş. U. Mür'atına
SUBJE: 1
Tarih: 11-11-36
31072

Emniyet işleri umum müdürlüğüne

16. TEŞ.SAN. 1936

2-5
18-21

Dahiliye Vekaleti
HUSUSİ KALEM

Tarih : 16. TEŞ.SAN. 1936

No. : 87269

150 37

MİKRO FILME
ÇEKİMİ YAPILDI.

Belge No:12222-40

150 lık Azis Nuri
hakkında:

1.G.1.

{ Genel Kurmay Başkanlığına x - 5931
Millî Em.H.Rs. x - 28-5-936

13/4/936 ve 4283 sayıya ektir:

1 - Bursa eski Vali Vekili 150 lüklerden Azis Nuri'nin, Yunan kralına bir dilekçe sunarak Yunan ordusunun Millî mücadelede kendisinden aldığı iki at arabasının tasminini istediği ve mektubun bahsettiği arabaların Bursa belediyesine ait olduğu anlaşılmakla dileğinin red edildiği ve halen oğlu ile beraber Kocinada oturan bu adamın Gümüşözüne nakli mekân edeceğine dair bir istek işhar etmediği Atina-Pire Başkonsololuğumuzdan bildirilmiştir. Arzederim.

2 - Genel Kurmay Başkanlığına, Millî Em.H. Reisliğine yazılmıştır.

N. Akkan

Dahiliye Vekili

S. Kaya

V. 13905

150 11k 40

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI

EMİNİYET KALDIYI

CEZAİTİ

Belge No:12222-45

T. C.
MAHRS.
Şube B.Sayı
9986

Z.M.

Em. İş. U. Md.

ANKARA

11.9.936

HB-2

Ka. 5.9.936 ve Ş.I. 10086.

1 - 150 liklerden Paris'te oturan esbak dahiliye nazırı MEHMED ALİ'nin, İstanbul'da İngiliz Kiralı EDVARD VIII adresine Paris'ten göndermiş olduğu teahhütlü mektub fotoğrafisi, ilişik olarak sunulmuştur

Bu mektubun Kiral'a verilmemiş olduğunu saygılarımla arz ederim.

2 - Karşılık olarak Em.İş.U.Md.ne, bilgi için Gnkur.Bşk.ne yazılmıştır.

Ş.

M. Em. F. Rs. Y.

Naci Perkel

MİKRO FİLM
ÇEKİMİ YAPILDI.

Tarih: 12-9-76

No: 25397

g-12-9-76
acale
mahkumların,
aylık nota

67

12/9

Belge No:12222-45

Sabık Türkiye İçbakanı
Mehmed Ali bey
20. Arnalles sokağı. Paris

Paris 2 Eylül 1936

Istanbul'da Mahlin yatında Maeste 8 inci
Edvard'a

Sir

Dünya milletlerinin en medenisinin müessili olan Majestenizin Boğaziçine seyahatiniz esnasında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ve namı diğeri Atatürk'e nezaket ziyaretinde bulunmağa mecbur kalmanızın çok şavani esef olduğunu Türk Demokrat partisi namına arz etmekle şeref edinirim.

Majestenizin ziyaretinizin Türk milleti önünde müstebid diktatör ve hampaları tarafından, İngilterenin en yuca şefinin bir ziyaretine deye istismar suretile hakperest, med ve medeni ve onbeş senedenberi beri mevcut bir cumhuriyet etiketi altında istibdad çeken Türk milletini bir kat daha işkenceye uğratmak isteyeceklerinde hakirane olarak Majestenizin nazarı dikkatinize arz etmeğe cüret eyleyümm.

Majestenizin, müstebidi ziyaretinizin, Türklerin ruhunda acı bir hatıra bırakacağını ve gelecek neslin tarihi bunu kaydede kusur göstermeye ceğli bütün kanunatımla ilaveten a zede bilirim.

Tazimkarane saygılarımı lütfen kabul buyurunuz

Fedakar bendeniz

Türk demok-rat partisi
şefi Mehmed Ali bey

MİKRO FİLME
ÇEKİMİ YAPILDI.

İstikbal için
Mehmed Ali bey

T. 1316 Tercüme

Belge No:12222-57/3

S U R U T

MİKRO FILME
ÇEKİLMİŞ YAPILDI.

Çok muhterem paşam ;

Senelerdenberi memleketimizin başına bela olan bir mesele hakkında bazı bildiklerimi söylemek üzere mecliset ve millet barcu olduğundan ve buni yasaacak sünden başka bildiğim ve tanıdığım kimsen bulunmadığından doğrudan doğruya satrâlinise yazıyorum.

Malûmâlinisidir ki senelerdenberi İngilizler Kürtleri bize karşı sevk ederek bizi daima meşgul etmek istiyorlar. İlk defa şeyh Saif isyanında ve geçen defaki Ağrı isyanında maksatlarına nail olamayanlar bu sefer Irak Kürt'leri arasında teşkilât yaparak Allah göstermesin herhangi fevâkete daha sebep olmak istiyorlar. İşte asıl bu teşkilât ve bu çalışma hakkında bildiklerimi yazmak ve bu hususta bu suretle memlekete ve vatanıma bir hismet ifa etmekle kendimi bahtiyar addediyorum. Bunun için Irak'taki Kürt mıntakasına tayin edilenlerin ve çalıştıkları mıntakaların isimlerini aşağıda arz ediyorum:

Hanikin ile Gölamber arasında bulunan ve takriben 25000 hane takdir edilen Caf aşireti , Horasan aşireti ile İran arasisinde oturan Marivan , Gürc ve diğer Kürt aşiretleri arasında propoganda yapmak üzere Van firarilerinden şeyh Enver namı diğer Seyit Mehmet tayin edilmiştir. Bu şahs kiş mevsiminde efkârı tehviç için Bağdat-Hanikin ve Kerkük'te, yas mevsiminde ise tebdilihava bahanesiyle meşhûr aşiretler arasında vaktini geçirmektedir. Ve aynı zamanda harbi usulden evvel Gölamber kazasında (Biyare hankasında) senelerce tahsilî ilm ve kespi tarikat maksadıyla kalmaş olduğundan meşhûr aşiretlerce yüksek bür nüfusuna haizdir. Kerkükün cembunda sakin ve Talbani aşiretleriyle Revandiz ve (okunamamıştır) arasındaki diğer aşiretlerle Harkî aşireti, meslup şeyh Abdülkadir ailesi ve o havalide iskân ettirilmiş olan Amûriler arasında propoganda yapmak üzere kendisine Adana valisi unvanını veren ymselliliklerden (Zeynelâbidin) tayin edilmiştir. Bütün bu aşiretlere kumanda eden İngilizlere olan hizmeti dolayısıyla Irak'ta yüksek mevkiilerde bulunan Kürş (maruf Çavak) şar. Bu şahsın Türkiye aleyhinde bir takım

eserleri intişer etmiştir.

Bağdat'ta Hoybun cemiyetini teşkil edenler: Haydari İbrahim oğlu meb'us Davut ve bir sene evvel Bağdat'a gelen ve aylığı 100 rubye ile müderrisliğe tayin ve taltif edilen Savugbulak ulomasından molla Mehmet ve Irak'ta son derece kendilerini gizleyen yüzallılıb-lerden Çerkes Etem, Sabri ve heмпalarındır. (okunama-mıştır) sıralarında daileri menfada iken Van vilâyet-ine yüz binlerce rubyeyi Hanikin-Havraman ve İran içe-risinden götüran Çerkes Etem ve heмпaları idi.

Kerkük'te Hoybun cemiyetini teşkil edenleri: saltanat devrinde tabirât müdürlüğünde müteakitt Bahattin, evle-ce İstanbul'da şeyh Abdülkadir'in maiyetinde bulunan Necmettin hocanın kardeşi Abdülkadir Abdülhalik ve (okunamamıştır) Türkiye aleyhinde teşekkül eden Hus-bülvatan reisi Hadimüs (okunamamıştır) Hafik efendinin üç oğlu ve gizlice bu gibi cemiyetlere iştirak eden vâis molla Rıza'dır.

Bu cemiyeti gayet gizli surette ve İngiliz'lerin em-rine itisalen koruyanlara daimî surette ve imusüle (okunamamıştır) vatana hiyanet eğenlerden Yakûbî ve Kardar aileleridir. Kardarların reisi esbak Kerkük mel-ûn olan, İstanbul'da iken hilâfet ve taraftarlığı hi-yanetinin meydana gelişinden korkarak bir rapurla İs-mir'e ve oradan da başka bir rapurla tebdilihava baha-nesile Berut'a kağan ve Kerkük'e gelmesiile Bağdat meo-lisinin meb'us tayin edilen ve bütün kardarlara mata olan hacı Ali'dir. Kardarlardan hududmız dahilinde mülki ve askeri memurlar vardır.

Yakûbî ailesinin reisi ise; saltanat devrinde Kerkük meb'usu ve hâlâ Irak âyan meclisinde aza olan Abdül-lah Safidir. Kerkük'te bütün Türk ailelerini esen ve vatana hiyanetten hiç bir vakit geri kalmayan iki ai-ledir. Dainis Kerkük'te iken şehzadelerden birisi, ir dahilinde iane toplamak maksadile gelmişti. Fakat bir çok ve şayanı itimat şahıslardan humun bir bahane ol-duğuna ve asıl maksadın ihtilale alet olarak kullanı-lacağını öğittin. Ve aynı zamanda bu teşekküllerden hu-

Belge No:12222-57/3

- 3 -

hususla gelecek Kurt kuvvetlerinin de Türkiye Cumhuriyetine tevcih edileceğini işittim. Ve kansat getirdim. Özdemir paşa ile olan muhaberetlerimizde bağınında bulunan ve bütün Musul vilâyetindeki aşiretlerce işi dinlenen Seyit Ahmet efendinin son zamanlarda tamamile mahvına gâlibilmektedir. Kendisi menfada iken vatana ve memleketi uğruna yûsbinlerce altın lira zarara girmişse de müteessir olmamıştır. Fakat menfadan döndüğü sıralarda (okunmamıştır) büyük bir parçasına evkaf idaresine ve evkaf reisi bulunan vatan hainlerinden molla Kadir tarafından saptedildiği idesi için mahkemeye müracaat eden ve bu uğurda avukatlara yûs binlerce rubye veren Seyit ef. doğrudan doğruya menfi muhakeme kararı aldı. İngilizlerin gıali emirleriyle daima tasvika uğrayan Seyit Ahmet efendi hiç bir vakit fikrimden dönmeyeceğini ve almışca kadar bu uğurda gâlibeceğini gelirken dâimise bilhassa öyledi. Cumhuriyetimizin itimat ettiği hiç bir menbada da ait her hangi bir hususta ve hiç bir umuru siyasiye için kendisine bir emir verilmediğinden sühûtle beklemeye mecbur kalmıştır. Aynı zamanda Musul vilâyetindeki bir çok aşiret rüesası İngilizler tarafından verilen küllî miktarda paraya tamah ederek İran arazisindeki Kurt'lerle birleşerek aleyhinise bir Kurt ittifakı vücûda getirilmekte olduğu da bilhassa maruzdur. Bu hususta herhangi bir suretle gâlib olmak için emrinise amadeyim çok mühterem paşa hasretleri.

14 Şubat 933

Koyoğuşda müallim Mehmed ef. yanında misafir peşeri Kerkük ulemasından

M. Tahir

İki yasile yazılmış mektubun aynıdır.

Belge No:12222-84

Belge No 12222-84

1/F.10

T. C.
BAŞVEKALET
KARARLAR DAIRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

1. EYLÜL 1939

Sayı: 6

4659 T

Dahiliye Vekilligine

Ka. ayg.

Emniyet U.Md.12222/84/42086 sayılı ve 7/8/39 tarihli tezkere karşılığıdır :

Eski İstanbul Polis Müdürü Arnavut İrkından Hasan Tahsinin vatan dışından askatı hakkındaki İrs. Vekilleri Heyetinin kararname si sureti ilişik olarak gönderilmiştir.

ç.m.

Başvekil n.
Müsteşar Yerine

Haydar Gümmüş

A
6.9.1939

Em. u. md. 2.2.1939

S-1
519139

*Li alakalı forlara
Tuzalim
119174 = 7*

6-7

4-9-1939

Em. i. U. M.

039023 - 4. IX 39

Em.

1000 FİLM
SERİT-YAPISI

1- alakalı Konsolasyon

2- V. Heyetleri de

edilecek

D:
* 4 Eylül 1939
99822

gözetim

... 71 5 ... maddesi

Belge No:12222-84

84
T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı: 2
11771

Kararname Sureti

1/F-11

Mütarekede ılgal kuvvetlerle tegriki messi ederek vatans ihmet anından dolayı idam cezasına mahkûm edilmiş olup 150 liklerden olan ve 3527 sayılı kanunun negri userine 31/7/938 tarihinde mevlaketimize gelerek bir buçuk ay sonfa tekrar Hollandaya giden ve Hollandalı bir kadınla evlenerek orada yerleşmiş bulunduğu anlaşılan Baki İstanbul Polis Müdürlü Arnavut ırkından Hesen Tahsinin vatandeşlikten askatı ; Dahiliye Vekillığının 7/8/939 tarih ve 42086 sayılı teklifi userine bahsi geçen 3527 sayılı kanunun 5 inci maddesine tevfiikan İora Vekilleri Heyetince 25/8/939 tarihinde kabul olunmuştur .

HEİSİCUMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.
Dr. R. SaydamAd. V.
Fethi OkyarM. E. V.
N. TınazD. V.
F. ÖztrakHa. V.
S. SarapoğluMa. V.
Fr. Ağralıİf. V.
YücelM. V.
A. F. C. C. C. C.İk. V. V.
H. ÇakırS. İ. M. V.
Dr. H. AlataşG. İ. V.
R. KaradenizZr. V.
Muh' s ErkmenM. V.
A. ÇetinkayaTl. V.
C. Erçin

Aslı gibidir.

Belge No:12222-149

Türkiye Cumhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muameleât Müdürlüğü
Sube
Sayı: 70251

Kararname sureti

Yüz elliliklerden Ömer Fevzi tarafından Pariste çıkarılan (Reh -
beri İnkılâp) gazetesinin hükümeti cumhuriyetimiz aleyhine neşriyatta
bulunduğu anlaşıldığından memleketimize sokulmaması ; Dahiliye Ve -
kâletinin 5/9/930 tarih ve 782 numaralı tezkeresiyle yapılan tek -
lifî üzere İora Vekilleri Heyetinin 23/II/930 tarihli içtimasında
tasvip ve kabul olunmuştur .

23/II/930

REİSİCÜMHUR

gazi ou kemal

Bş. V.
İSMET

Ad. V.
Y.K.

M. M. V.
M. L.

Da. V.
Ş.K.
İçtimada bulunmadı

Ha. V.
D.T.R.
İçtimada bulunmadı

Ma. V.
Ş.S.
Hastec

Mf. V.
E.

Na. V.
Z.

lk. V.
M.Ş.

Aslına mutabaktır

